

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΑΘΛΗΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ:
ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ, ΙΣΤΟΡΙΑ, ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

*"Ο ρόλος των αθλητικών διοργανώσεων στο πλαίσιο των
απολυταρχισμού και της αστικής δημοκρατίας: Οι
περιπτώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων του Βερολίνου και
του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου του Κατάρ."*

ΜΟΥΡΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΟΡΦΑΝΑΚΗ
ΚΑΛΛΙΟΠΗ

Πάτρα, Ιανουάριος 2023

Μούρας Γεώργιος, «"Ο ρόλος των αθλητικών διοργανώσεων στο πλαίσιο των απολυταρχισμού και της αστικής δημοκρατίας: Οι περιπτώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων του Βερολίνου και του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου του Κατάρ.»

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

Μούρας Γεώργιος, «"Ο ρόλος των αθλητικών διοργανώσεων στο πλαίσιο των απολυταρχισμού και της αστικής δημοκρατίας: Οι περιπτώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων του Βερολίνου και του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου του Κατάρ.»

"Ο ρόλος των αθλητικών διοργανώσεων στο πλαίσιο των απολυταρχισμού και της αστικής δημοκρατίας: Οι περιπτώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων του Βερολίνου και του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου του Κατάρ."

Μούρας Γεώργιος

Επιτροπή Επίβλεψης / Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής/Επιβλέπουσα
Καθηγήτρια:

«Ορφανάκη Καλλιόπη»

«Μέλος ΣΕΠ, Ελληνικό Ανοικτό
Πανεπιστήμιο»

Συν-Επιβλέποντες Καθηγητές:

«Τζούκας Ευάγγελος»,

«Μέλος ΣΕΠ, Ελληνικό Ανοικτό
Πανεπιστήμιο»,

Χουμεριανός Εμμανουήλ»,

«Μέλος ΣΕΠ, Ελληνικό Ανοικτό
Πανεπιστήμιο»

Μούρας Γεώργιος, «"Ο ρόλος των αθλητικών διοργανώσεων στο πλαίσιο των απολυταρχισμού και της αστικής δημοκρατίας: Οι περιπτώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων του Βερολίνου και του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου του Κατάρ.»

Πάτρα, Ιανουάριος 2023

Μούρας Γεώργιος, «"Ο ρόλος των αθλητικών διοργανώσεων στο πλαίσιο των απολυταρχισμού και της αστικής δημοκρατίας: Οι περιπτώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων του Βερολίνου και του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου του Κατάρ.»

«Λένε πως άμα θέλεις να κάνεις έναν Άγγλο να ενδιαφερθεί για την πολιτική προσπάθησε να τον πείσεις πως αυτή μοιάζει με το ποδόσφαιρο. Από την άλλη, αν θέλεις να κάνεις έναν Γάλλο να ενδιαφερθεί για το ποδόσφαιρο κάνε τον να πιστέψει πως αυτό μοιάζει με την πολιτική»

«Βρετανικό απόφθεγμα»

Περίληψη

Στην παρούσα διπλωματική εργασία θα διερευνηθεί ο ρόλος των αθλητικών διοργανώσεων στο πλαίσιο των απολυταρχισμού και της αστικής δημοκρατίας μέσα από την ανασκόπηση βιβλιογραφίας. Ειδικότερα θα διερευνηθούν οι περιπτώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων του Βερολίνου και του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου του Κατάρ.

Η σημασία της παρούσας έρευνας έγκειται στην διερεύνηση μέσω της βιβλιογραφικής ανασκόπησης της επίδρασης των μεγάλων αθλητικών διοργανώσεων σε αυταρχικά καθεστώτα και σκοπός της είναι να διερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίον γίνονται οι αναθέσεις σημαντικών αθλητικών οργανώσεων καθώς και πως τα καθεστώτα εκμεταλλεύτηκαν την διεξαγωγή των αγώνων αυτών.

Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας στο οποίο μελετάτε η διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων από την Ναζιστική Γερμανία, τα βιβλία των Mandell «Οι Ολυμπιακοί Αγώνες των Ναζί» και Hett «Ο θάνατος της δημοκρατίας: Η πτώση της Βαϊμάρης και η άνοδος του ναζισμού», αποτέλεσαν πλούσια πηγή πληροφοριών. Στο δεύτερο κεφάλαιο που πραγματεύεται τις πλέον πρόσφατες διοργανώσεις, το διαδίκτυο αποτέλεσε σημαντικό ερευνητικό εργαλείο, αλλά η προσωπική άποψη και η γνώση των γεγονότων ήταν αυτά που κυριάρχησαν.

Στόχος είναι, με το πέρας της εργασίας να έχει γίνει ξεκάθαρο πως ο αθλητισμός δεν μπορεί να χαρακτηριστεί πως λειτουργεί ανεξάρτητα και ανεπηρέαστα, αλλά επηρεάζεται σχεδόν σε απόλυτα βαθμό από διάφορους εξωτερικούς παράγοντες.

Λέξεις – Κλειδιά: Αθλητισμός, Πολιτική, Εξουσία, Καθεστώτα, Διαφθορά, Αθλητικές διοργανώσεις

The Role of Sporting Events in the Context of Absolutism and Bourgeois Democracy: The Cases of the Berlin Olympics and the Qatar Soccer World Cup."

Mouras Georgios

Abstract

In this thesis will be investigated the role of sports organizations in the context of absolutism and bourgeois democracy through a literature review. In particular, the cases of the Berlin Olympic Games and the Qatar Football World Cup.

The importance of the present research lies in the investigation of the effect of major sports events on authoritarian regimes and by this we want to investigate the way of the assignments of important sports organizations are made, as well as how the regimes took advantage the organization of these games.

In the first chapter of the thesis, we analyze the organization of the Olympic Games by Nazi Germany, as they have been analyzed in "The Nazi Olympics" by Mandell and "The Death of Democracy: The Fall of Weimar and the Rise of Nazism" by Hett. In the second chapter we analyze the most recent events, as presented from the online News, but dominated the personal opinion and knowledge of the facts.

The overall goal is to become clear that sport cannot be characterized as functioning independently and without influence but is influenced almost completely by various external factors.

Keywords: Sports: Politics, Power, Regimes, Corruption, Sports events

Πίνακας Περιεχομένων

Περίληψη	2
Abstract	3
Πίνακας Περιεχομένων	4
Κατάλογος Εικόνων	6
Εισαγωγή	1
1. Μεθοδολογικά ζητήματα	3
2. Απολυταρχικά καθεστώτα και αθλητικές διοργανώσεις	4
2.1. Από την αρχαία Ελλάδα στο Βυζάντιο.	5
2.2. Η Γερμανία του Μεσοπολέμου.	8
2.3. Η άνοδος του Hitler στην εξουσία	10
2.4. Άρτος και θεάματα	12
2.5. Οι νεωτερισμοί των Αγώνων του 1936	14
2.6. Ο ρόλος της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής	16
2.7. Η περίπτωση της Λατινικής Αμερικής	18
2.8. Viva la revolution	19
2.9. Η Αργεντινή και το ποδόσφαιρο.	20
2.10. Συμπεράσματα κεφαλαίου	22
3. Αθλητισμός και πολιτική στην σύγχρονη κοινωνία	24
3.1. Από τον ρομαντισμό στην παγκοσμιοποίηση.	25
3.2. Απόβαση στην Ευρώπη	26
3.3. Από πρόεδρος Πρωθυπουργός	29
3.4. Η περίπτωση της Ισπανίας	32
3.5. Χώρα των Βάσκων και Καταλονία	33

3.6.	Αποσχιστικές τάσεις και ποδόσφαιρο.....	36
3.7.	Real Madrid vs Barcelona: Περισσότερο από ένας ποδοσφαιρικός αγώνας	38
3.8.	Ποδόσφαιρο και πόλεμος.....	41
3.9.	Πολυεθνικές εταιρίες και αθλητισμός.....	45
3.10.	Κρατική επέμβαση με νόμιμο τρόπο	47
3.11.	Το μουντιάλ στο Κατάρ.....	49
3.12.	Συμπεράσματα κεφαλαίου.....	54
4.	Συμπεράσματα.....	56
5.	Βιβλιογραφία	59
7.1.	Βιβλιογραφία.....	59
7.2.	Ιστογραφία	60

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 2. 1: Αρματοδρομίες στο Βυζάντιο κατά την περίοδο του Ιουστινιανού.	8
Εικόνα 2. 2: Άγαλμα που παρίστανε αθλητές και διακοσμούσε το Βερολίνο κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1936.	13
Εικόνα 2. 3: Γερμανός τεχνικός κατά την μαγνητοσκόπηση αγωνισμάτων των Ολυμπιακών Αγώνων του Βερολίνου.	15
Εικόνα 2. 4: Οι Hitler και Goebbels παρακολουθούν τους Αγώνες.	17
Εικόνα 2. 5: Ο στρατηγός Videla και το καθεστώς κατά την τελετή έναρξης του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου του 1978.	22
Εικόνα 3. 1: Ο Roman Abramovic τα χρόνια της κυριαρχίας της Chelsea.	27
Εικόνα 3. 2: Ο Silvio Berlusconi παρακολουθεί αγώνα της Milan.	30
Εικόνα 3. 3: Καταλανικές σημαίες κατά την διάρκεια ποδοσφαιρικού αγώνα της Barcelona.	37
Εικόνα 3. 4: Τα σήματα των Real Madrid και Barcelona. Στο σήμα της Real κυριαρχεί η βασιλική κορώνα, ενώ σε αυτό της Barcelona τα Καταλανικά χρώματα και σύμβολα.	40
Εικόνα 3. 5: Η γουρουνοκεφαλή και άλλα ευτράπελα κατά την επιστροφή του Luis Figo στο Camp Nou ως παίχτης της Real Madrid.	41
Εικόνα 3. 6: Το Camp Nou κατά την διάρκεια του κεκλεισμένων θυρών αγώνα με την Las Palmas την ημέρα του δημοψηφίσματος.	43
Εικόνα 3. 7: Η Αργεντινή είναι παγκόσμια πρωταθλήτρια και ο Lionel Messi το πανηγυρίζει φορώντας τη βασιλική τήβεννο του Κατάρ.	53

Εισαγωγή

Τα ίχνη του σύγχρονου αθλητισμού χάνονται στα χρόνια του προϊστορικού ανθρώπου. Αρχικά για την επιβίωση, αργότερα για στρατιωτικούς και θρησκευτικούς λόγους και όσο βελτιωνόταν πολιτισμικά, για τον ενθουσιασμό της διάκρισης, τη χαρά της νίκης και την ικανοποίηση των ψυχικών του αισθημάτων, ο άνθρωπος έπρεπε να κινείται. Θεωρητικά ο αθλητισμός πρέπει να είναι ανεξάρτητος και ανεπηρέαστος από εξωτερικές, κυρίως πολιτικές παρεμβάσεις. Συμβαίνει όμως ακριβώς το αντίθετο.

Η ιδέα της συγκεκριμένης εργασίας προέκυψε μετά το ξέσπασμα του πολέμου ανάμεσα στην Ρωσία και την Ουκρανία. Και αν ο πόλεμος σαν πράξη ουδεμία σχέση έχει με τον αθλητισμό, οι κυρώσεις που ακολούθησαν του πολέμου και στόχευαν σε Ρώσους αθλητές και ομάδες αποκλείοντάς του από κάθε αθλητική δραστηριότητα, σαφώς και εμπεριέχει πολιτική εμπλοκή στα αθλητικά δρόμενα.

Το 2018 η Ρωσία κλήθηκε να διοργανώσει το Παγκόσμιο Κύπελο Ποδοσφαίρου, το 2022 η ποδοσφαιρική ομάδα της χώρας αποβλήθηκε από το αντίστοιχο κύπελο του Κατάρ. Τα γεωπολιτικά κίνητρα των αποφάσεων αυτών είναι φανερά. Από σύμμαχος και ισότιμο μέλος της αθλητικής κοινότητας το 2018, το Ρωσικό καθεστώς μόλις τέσσερα χρόνια αργότερα μετατράπηκε σε θανάσιμο εχθρό και οι αθλητές που το εκπροσωπούν σε αντιπροσώπους ενός απολυταρχικού συστήματος.

Η πολιτική εξουσία, ανεξάρτητα πόσο καταπιεστική ή δημοκρατική είναι, πάντα προσπαθούσε να χειραγωγήσει και να οικειοποιηθεί τις αθλητικές επιτυχίες για πολιτικό όφελος. Η παρούσα εργασία ασχολείται με την σχέση που έχει αναπτυχθεί ανάμεσα στον αθλητισμό και την πολιτική από την αρχαιότητα και την περίφημη Ολυμπιακή εκεχειρία, ως και τις μέρες μας και το πολυσυζητημένο Παγκόσμιο Κύπελο Ποδοσφαίρου του Κατάρ. Στο πρώτο κεφάλαιο θα αναφερθούμε στα καθεστώτα του Μεσοπολέμου και της ψυχροπολεμικής περιόδου τα οποία κλήθηκαν για γεωπολιτικούς λόγους να διοργανώσουν μεγάλες αθλητικές διοργανώσεις και πως μέσω των αγώνων αυτών κατόρθωσαν να εδραιώσουν και να προπαγανδίσουν τις πολιτικές ιδεολογίες τους. Στο δεύτερο κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με σύγχρονες πολιτικές εξουσίες οι οποίες με την σειρά τους προσπαθούν με διαφορετικούς τρόπους να χειραγωγήσουν τον αθλητισμό. Στο τέλος της εργασίας θα έχει γίνει φανερό πως οι έννοιες του αθλητισμού και της πολιτικής είναι παράλληλες και αλληλένδετες και πως παρά την

Μούρας Γεώργιος, «"Ο ρόλος των αθλητικών διοργανώσεων στο πλαίσιο των απολυταρχισμού και της αστικής δημοκρατίας: Οι περιπτώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων του Βερολίνου και του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου του Κατάρ.»

προσπάθεια των μεγάλων αθλητικών διεθνών οργανισμών να πείσουν για το αντίθετο, δεν υπάρχει σύγχρονος ανεξάρτητος αθλητισμός.

1. Μεθοδολογικά ζητήματα

Στα πλαίσια εκπόνησης της παρούσας διπλωματικής εργασίας, τα μεθοδολογικά εργαλεία τα οποία χρησιμοποιήθηκαν αφορούν αρθρογραφία, βιβλιογραφία και ιστοσελίδες. Η βιβλιογραφική έρευνα συνιστά την καταλληλότερη μέθοδο διερεύνησης του αντικείμενου της παρούσας εργασίας μιας και αφορά ιστορικά γεγονότα.

Η επιλογή της χώρας που θα φιλοξενήσει ένα μεγάλο αθλητικό γεγονός αποτελεί μείζον ζήτημα για το αθλητικό κίνημα και τα κριτήρια μιας τέτοιας επιλογής δεν μπορεί να είναι μόνο αθλητικά. Πολιτικοί, οικονομικοί, κοινωνικοί, ακόμη και θρησκευτικοί παράγοντες επηρεάζουν μια τέτοια απόφαση. Έτσι το ζητούμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να αναδείξει τα κριτήρια με τα οποία γίνεται η επιλογή αυτή, εξετάζοντας μια περίοδο σχεδόν ενός αιώνα: από τα απολυταρχικά καθεστώτα του Μεσοπολέμου και της ψυχροπολεμικής περιόδου, ως τις σύγχρονες κρατικές (λιγότερο ή περισσότερο δημοκρατικές) εξουσίες. Και για να το επιτύχει αυτό στηρίχθηκε στην βιβλιογραφική έρευνα.

Η αναζήτηση των βιβλιογραφικών πηγών, για τη συγκεκριμένη διπλωματική, έγινε μέσα από άρθρα που έχουν δημοσιευθεί σε ιστότοπους και βιβλία. Για την συλλογή και εντόπιση των υφιστάμενων πηγών που αποτέλεσαν τη βάση του παρόντος, αναγκαία κατέστη η έρευνα και η επίσκεψη σε βιβλιογραφικές βάσεις.

2. Απολυταρχικά καθεστώτα και αθλητικές διοργανώσεις.

Στα χρόνια του Μεσοπολέμου και στις δεκαετίες του Ψυχρού πολέμου που ακολούθησαν ήταν πολύ σύνηθες απολυταρχικά καθεστώτα, όσο σκληρά και αιμοδιψή και αν ήταν, να διοργανώνουν με κάθε επισημότητα μεγάλες αθλητικές διοργανώσεις. Και αυτό γιατί η απόφαση για την ανάθεση της διοργάνωσης μιας Ολυμπιάδας ή ενός Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου δεν παίρνονταν με βάση καθαρά αθλητικά κριτήρια, αλλά ήταν μια απόφαση που εξυπηρετούσε σχεδόν αποκλειστικά γεωπολιτικούς σκοπούς. Και αν η απόφαση, όπως θα δούμε παρακάτω για την διοργάνωση αθλητικών αγώνων από την Γερμανία και την Αργεντινή πάρθηκε πριν ανέλθουν στην εξουσία τα απολυταρχικά καθεστώτα που αμαύρωσαν την εικόνα των αγώνων, δεν συνέβη το ίδιο για άλλες μεγάλες διοργανώσεις που διεξήχθησαν τα χρόνια που ακολούθησαν το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου.

Από το 1948 όταν και διοργανώθηκαν οι πρώτοι μεταπολεμικοί Ολυμπιακοί Αγώνες στο Λονδίνο, ως και τους Αγώνες της Σεούλ το 1988, τελευταίους πριν την πτώση του τείχους του Βερολίνου και το επίσημο τέλος της Ψυχροπολεμικής περιόδου, διεξήχθησαν έντεκα Ολυμπιάδες. Η επιλογή των περισσότερων χωρών που διοργάνωσαν τους συγκεκριμένους αγώνες δεν αφήνουν πολλές αμφιβολίες για τα γεωπολιτικά και όχι τα αθλητικά κριτήρια που οδήγησαν στις επιλογές αυτές. Μάλιστα και οι τρεις βασικές δυνάμεις του Άξονα και ηττημένες του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, Γερμανία, Ιταλία, Ιαπωνία κλήθηκαν να διοργανώσουν Ολυμπιακούς Αγώνες (Ρώμη 1960, Τόκυο 1964, Μόναχο 1972). Φυσικά, η βασική επιδίωξη της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής ήταν η αποδοχή και ενσωμάτωση των χωρών αυτών στην Δύση μετά τον καταστροφικό Παγκόσμιο Πόλεμο.

Επίσης, μεγάλο ενδιαφέρον έχει όχι μόνο ποιες χώρες διοργάνωσαν, αλλά και ποιες χώρες δεν διοργάνωσαν Ολυμπιακούς Αγώνες την περίοδο αυτή. Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και Σοβιετική Ένωση, οι βασικοί αντίπαλοι της Ψυχροπολεμικής περιόδου απουσίαζαν από την διοργάνωση των Αγώνων ως το 1980. Η Μόσχα το 1980 και το Λος Άντζελες το 1984 ανέλαβαν τους 20^{ους} και 21^{ους} Ολυμπιακούς Αγώνες αντίστοιχα, εισάγοντας το ψυχροπολεμικό κλίμα στις αθλητικές διοργανώσεις. Μάλιστα, εισήχθη στον αθλητισμό μια καινούργια έννοια η οποία έμελλε να γίνει πολύ δημοφιλής τα επόμενα χρόνια: το «μποϋκοτάζ» των αγώνων. Έτσι, οι Η.Π.Α. και οι σύμμαχοί της «μποϋκόταραν» τους Αγώνες της Μόσχας, διαμαρτυρόμενοι με αυτόν τον τρόπο για την Σοβιετική εισβολή στο Αφγανιστάν έναν χρόνο

νωρίτερα, ενώ η Σοβιετική Ένωση και οι χώρες επιρροής της, τους αντίστοιχους Αγώνες του Λος Άντζελες, προβάλλοντας την δικαιολογία πως οι αθλητές τους δεν θα ήταν ασφαλείς. Άλλωστε, ο αθλητισμός στα χρόνια της Σοβιετικής Ένωσης ήταν μια διαδικασία αυστηρά ελεγχόμενη από την κεντρική εξουσία.

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες λοιπόν μετατρέπονται σε καθαρό πολιτικό μηχανισμό, αφού ανάλογα με τις σκοπιμότητες της στιγμής αποκλείονται χώρες, απειλείται η συμμετοχή κρατών, «μποϋκοτάρονται» από συνασπισμούς χωρών και γίνονται χώρος πολεμικών συρράξεων - Άραβες εναντίον Ισραηλινών στο Μόναχο το 1972¹.

Από την άλλη οι αποφάσεις της Παγκόσμιας Ομοσπονδίας Ποδοσφαίρου για τις χώρες που διοργάνωσαν την ίδια περίοδο τα Παγκόσμια Πρωταθλήματα Ποδοσφαίρου μπορούν να χαρακτηριστούν ως πολιτικά ουδέτερες. Οι πρώτες διοργανώσεις μετά το τέλος του πολέμου ανατέθηκαν είτε σε χώρες της Λατινικής Αμερικής (1950 Βραζιλία, 1962 Χιλή), μακριά από την κατεστραμμένη και έντονα διχασμένη Ευρώπη, είτε σε ευρωπαϊκές χώρες που διατήρησαν κάποια ουδετερότητα κατά την διάρκεια των πολεμικών συγκρούσεων (1954 Ελβετία, 1958 Σουηδία). Αυτό δείχνει μια προσέγγιση με βάση περισσότερο αθλητικά και λιγότερο πολιτικά κριτήρια. Οι αποφάσεις της FIFA όμως τις τελευταίες δεκαετίες έρχονται σε πλήρη αντιδιαστολή με το πνεύμα εκείνων των χρόνων.

2.1. Από την αρχαία Ελλάδα στο Βυζάντιο.

Ο αθλητισμός είναι ένα φαινόμενο τόσο παλιό όσο και η ίδια η ανθρώπινη ύπαρξη. Αρχικά για την επιβίωσή του και αργότερα για πιο σύνθετους λόγους, ο άνθρωπος δε σταμάτησε να ασχολείται με αυτόν σε καμία περίοδο της ύπαρξής του². Ταυτόχρονα όμως με την γέννηση του αθλητισμού, κυρίως του οργανωμένου, γεννήθηκε και η ανάγκη ελέγχου του από πλευράς της πολιτικής εξουσίας.

Για να κατανοήσουμε καλύτερα τη λέξη πολιτική, πρέπει να ανατρέξουμε στην ερμηνεία της έννοιας «πόλις-κράτος». Αρχικά, ο όρος «πόλις» απέδιδε και την έννοια του όρους κράτος. Ο Αριστοτέλης διακηρύττει ότι η πολιτική κοινωνία, η κοινωνία δηλαδή των ανθρώπων, είναι

¹ Αυγερινός, Θ. (1989). Κοινωνιολογία του αθλητισμού. Θεσσαλονίκη: Σάλτο. σελ. 170.

² Γαργαλιάνος, Δ. (1998). Αθλητισμός και εξωτερική πολιτική. Αθήνα: Παπαζήση. σελ. 17.

φυσικό γεγονός και ότι ο άνθρωπος είναι όν κοινωνικό και άρα πολιτικό. Η έννομη κοινωνία πρόσφερε τεράστια υπηρεσία στην ανθρωπότητα, διότι ο άνθρωπος που δε συναναστρέφεται με τους όμοιους του μένει ατελής, μένει ανάπηρος³. Στα πλαίσια του ορισμού «πόλις-κράτος» προσθέτουμε και τη λέξη πολίτης. Κατά τον Πλάτωνα, πολίτες ελεύθερους και ικανούς να υπερασπιστούν την πόλη τους δημιούργησαν η γυμναστική και η μουσική. Άλλωστε, η γυμναστική για το σώμα και η μουσική για την ψυχή συνιστούσαν τους δύο άξονες της πλατωνικής παιδείας⁴.

Οι αρχαίοι Έλληνες ήταν οι πρώτοι που οργάνωσαν τον αθλητισμό και τον αξιοποίησαν για την επίτευξη στόχων εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής. Κατά την διάρκεια των σημαντικότερων αγώνων της αρχαιότητας, των Ολυμπιακών, ίσχυε ο θεσμός της Ολυμπιακής εκεχειρίας, ο οποίος υποχρέωνε την κατάπαυση των εχθροπραξιών.

Η Ολυμπιακή εκεχειρία ήταν μια σημαντική πολιτική ενέργεια που αποσκοπούσε στην ειρηνική συνύπαρξη των ελληνικών πόλεων-κρατών. Παρά τις όποιες αδυναμίες και παραβιάσεις, όπως την περίπτωση του Σπαρτιάτη Λίχα⁵, ο θεσμός της εκεχειρίας διαδραμάτιζε σημαντικό ρόλο, όχι μόνο λόγω της αποτελεσματικής του παρέμβασης, κατά την διάρκεια της εφαρμογής του, αλλά και λόγω της επίδρασης που ασκεί στις συνειδήσεις των ανθρώπων, για τα οφέλη που καρπώνονται οι λαοί υπό το καθεστώς της ειρήνης⁶.

Οι Ρωμαίοι, παρά το γεγονός ότι τον υποβάθμισαν, τον αξιοποίησαν για την εδραίωση του πολιτικού τους συστήματος. Κατανοώντας ότι οι αγωνιστικές δραστηριότητες προσελκύουν τα πλήθη, ενθάρρυναν την οργάνωσή τους για να αποσπούν την προσοχή των πολιτών και να τους αποπροσανατολίζουν από την πολιτική διαδικασία, μια τακτική η οποία βρίσκει πολλούς μιμητές μέχρι και σήμερα.

Στα χρόνια της Βυζαντινής αυτοκρατορίας καταργήθηκαν οι Ολυμπιακοί Αγώνες⁷. Συνέβη όμως και ένα γεγονός το οποίο έχει ανησυχητικές ομοιότητες με την αθλητική και κυρίως την

³ Αριστοτέλης, (1975). Πολιτικά. Άπαντα Αρχαίων Ελλήνων Συγγραφέων. Κάκτος.

⁴ Σάχας, Ν. (2009). Αρχαίοι Ολυμπιακοί Αγώνες και πολιτική. Αθήνα: Ιδιωτική έκδοση. σελ. 25.

⁵ Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Λακεδαιμόνιου ολυμπιονίκη Λίχα, ο οποίος ενώ είχε νικήσει στο αγώνισμα της αρματοδρομίας, δεν ανακηρύχθηκε νικητής, καθώς οι Λακεδαιμόνιοι κατηγορήθηκαν ότι είχαν παραβιάσει την εκεχειρία.

⁶ Γογγάκη, Κ. (2005). Οι αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων για τον αθλητισμό. Αθήνα. Τυποθήτω. σελ.196.

⁷ Ο αυτοκράτορας Θεοδόσιος αναγνώρισε τον Χριστιανισμό ως επίσημη θρησκεία του κράτους και απαγόρευσε κάθε παγανιστική και ειδωλολατρική εκδήλωση, ανάμεσα σε αυτές και τους Ολυμπιακούς Αγώνες.

οπαδική οργάνωση του σήμερα. Άλλωστε στις μέρες μας οι οπαδοί, εκτός βέβαια από οπαδοί είναι και ψηφοφόροι. Στα χρόνια της διακυβέρνησης του βυζαντινού αυτοκράτορα Ιουστινιανού⁸ αντίστοιχο ρόλο με τους σημερινούς οπαδούς είχαν ομάδες του ιπποδρόμου⁹. Σταδιακά, οι φατρίες αυτές απέκτησαν τεράστια δύναμη, αποτελώντας, εκτός από καθαρά αθλητικά σωματεία, παράπλευρα όργανα εκδήλωσης διαμαρτυρίας.

Το 531 κάποια μέλη των ομάδων συλλαμβάνονται με την κατηγορία του φόνου. Ο αυτοκράτορας δεν επέβαλε την προβλεπόμενη από τον νόμο θανατική ποινή, αλλά τους φυλάκισε, κάτι που λήφθηκε ως αδυναμία από τους συνδέσμους, που πλέον απαιτούσαν την πλήρη απαλλαγή από τις κατηγορίες, κάτι που ήταν αδύνατο να δεχθεί ο Ιουστινιανός.

Η άρνηση του Ιουστινιανού για χάρη εξόργισε τους στασιαστές. Πολλές περιοχές της Κωνσταντινούπολης παραδόθηκαν στην πυρά, ενώ εισέβαλαν στις φυλακές φωνάζοντας το σύνθημα που ακούγονταν στις αρματοδρομίες: «Νίκα». Ο Ιουστινιανός, πιεζόμενος από τα γεγονότα, αποδέχθηκε τις απαιτήσεις, αλλά οι εξεγερμένοι, συνειδητοποιώντας τη δύναμή τους, ανακήρυξαν νέο αυτοκράτορα τον Υπάτιο.

Η εξέγερση καταστάλθηκε τελικά στον Ιππόδρομο. Για τον Ιουστινιανό δεν μπορούσε να υπάρξει πιο ταιριαστός χώρος για τη συντριβή των στασιαστών από την ίδια τους την έδρα.

⁸ Ο Ιουστινιανός (482-565), ήταν Βυζαντινός Αυτοκράτορας από το 527 έως το θάνατο του, το 565 μ.χ.

⁹ Οι ομάδες του Ιπποδρόμου ήταν οι Βένετοι, Πράσινοι, Λευκοί και Ρούσσοι.

Μούρας Γεώργιος, «"Ο ρόλος των αθλητικών διοργανώσεων στο πλαίσιο των απολυταρχισμού και της αστικής δημοκρατίας: Οι περιπτώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων του Βερολίνου και του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου του Κατάρ.»

Εικόνα 2. 1: Αρματοδρομίες στο Βυζάντιο κατά την περίοδο του Ιουστινιανού.

Ο Λίχας, οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες και ο Ιουστινιανός, άλλοι χωρίς να το επιδιώκουν και άλλοι ηθελημένα, ήταν οι πρώτοι που ανέδειξαν την παράλληλη, σχεδόν ταυτόσημη πορεία που μπορεί να εμφανίσουν οι αθλητικές διοργανώσεις και οι πολιτικές επιδιώξεις. Το παράδειγμά τους το ακολούθησαν μεταγενέστεροί τους καπηλευτές της εξουσίας, οι οποίοι διέγνωναν την επίδραση μιας μεγάλης αθλητικής διοργάνωσης στα πλήθη και θέλησαν να την εκμεταλλευτούν προς «ίδιον όφελος».

2.2. Η Γερμανία του Μεσοπολέμου.

Στις 1 Αυγούστου 1936 άνοιγε η αυλαία της 11^{ης} Ολυμπιάδας που φιλοξενούνταν στο Βερολίνο της Γερμανίας. Οι ηγέτες του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος που κατείχε την εξουσία από το 1933, εξέφραζαν την πεποίθηση πως οι Γερμανοί αθλητές θα κυριαρχούσαν στους Ολυμπιακούς Αγώνες, παρόλο που στις προηγούμενες Ολυμπιάδες δεν είχαν καταφέρει κάτι αξιόλογο.

Η πρώτη προσπάθεια της Γερμανίας να διοργανώσει Ολυμπιακούς Αγώνες έγινε το 1916, αλλά οι αγώνες ματαιώθηκαν εξαιτίας του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου που είχε ξεσπάσει δύο

χρόνια νωρίτερα¹⁰. Τα σχέδια είχαν ματαιωθεί αλλά δεν είχαν ξεχαστεί. Το Ναζιστικό κόμμα έβλεπε την διοργάνωση μιας τόσο μεγάλης αθλητικής γιορτής ως μιας πρώτης τάξης ευκαιρία παρουσίας της ιδεολογικής του πλατφόρμας.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1920 στη Γερμανία επικρατούσε κοινωνική, οικονομική και πολιτική αναταραχή, ως αποτέλεσμα της ήττας στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Η Γερμανική Αυτοκρατορία οδηγήθηκε σε κατάρρευση, με ένα νέο δημοκρατικό πολίτευμα να παίρνει τη θέση της. Αυτή η νέα γερμανική κυβέρνηση ονομαζόταν Δημοκρατία της Βαϊμάρης¹¹. Το πολίτευμα αυτό προέκυψε ως αποτέλεσμα συνεργασίας των σοσιαλδημοκρατών, των κεντρώων και των φιλελεύθερων. Στη συνέχεια όμως δέχθηκε έντονες πιέσεις από ακραίες δυνάμεις ναζιστών, εθνικιστών αλλά και κομμουνιστών. Παράλληλα ανέλαβε να διαχειριστεί την οικονομική κρίση που έχει ξεσπάσει στη Γερμανία, η οποία τελούσε υπό ένα καθεστώς ταπεινωτικού ελέγχου από τους νικητές του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Τον Ιούνιο του 1919, οι Γερμανοί ηγέτες της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης υποχρεώθηκαν να υπογράψουν τη Συνθήκη των Βερσαλλιών. Αυτή η συνθήκη τιμωρούσε τη Γερμανία επειδή είχε ξεκινήσει και εν τέλει χάσει τον πόλεμο¹².

Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης αναδύθηκε μέσα από τις στάχτες ενός μεγάλου πολέμου και διήρκησε δεκαπέντε χρόνια, ως το 1933 που καταλύθηκε με την ανάδειξη του Hitler σε καγκελάριο. Είχε να αντιμετωπίσει τις αντιφάσεις μιας χώρας που περνούσε από τη μοναρχία στη δημοκρατία απροετοίμαστη, ηττημένη και διηρημένη. Αλλά και τεράστιες προκλήσεις, τις οποίες δεν κατάφερε να διαχειριστεί σε καμία περίπτωση. Αυτό η χώρα θα το πλήρωνε σε πολλά επίπεδα στα χρόνια της ειρήνης που ακολούθησαν¹³.

¹⁰ Κουρέλα, Ι (2003). Ολυμπιακοί Αγώνες: Από την Αθήνα του 1896 στην Αθήνα του 2004. Αθήνα. Παπαζήση. σελ.202

¹¹ Δημοκρατία της Βαϊμάρης είναι ο ιστορικός και πολιτικός όρος που επικράτησε για την ονομασία του πολιτεύματος της Γερμανίας από το 1919 έως την άνοδο στην εξουσία της Ναζιστικής Γερμανίας του Χίτλερ το 1933. Το πολίτευμα πήρε το όνομά του, από την γερμανική πόλη της Βαϊμάρης, στην οποία έλαβε χώρα η ιδρυτική πράξη της Δημοκρατίας, η θέσπιση και αποδοχή του νέου Συντάγματος, την άνοιξη και το καλοκαίρι του 1919. Ωστόσο, η επίσημη ονομασία του, ήταν «Γερμανικό Ράιχ», ονομασία που ακολούθησε τη Γερμανία από το 1871 έως το 1945.

¹² Η Συνθήκη εκτός των άλλων προέβλεπε εδαφικές παραχωρήσεις στη Γαλλία, στο Βέλγιο και στην Πολωνία, διοίκηση Γερμανικών εδαφών από τους νικητές, αποστρατικοποίηση περιοχών, κατάργηση της υποχρεωτικής στρατιωτικής θητείας, μείωση των επαγγελματιών στρατιωτών και απαγόρευση οπλικών συστημάτων.

¹³ Heet, B (2019). Ο θάνατος της Δημοκρατίας: Η πτώση της Βαϊμάρης και η άνοδος του ναζισμού. Αθήνα. Διόπτρα. σελ.128.

Η έκρηξη του πληθωρισμού το 1922, που μέσα στα επόμενα δύο χρόνια είχε γίνει ανεξέλεγκτη, η κατάληψη από τη Γαλλία της περιοχής της κοιλάδας του Ρουρ¹⁴ το 1923, η εμφάνιση αποσχιστικών τάσεων στη Βαυαρία και η ανοιχτή σύγκρουση με το ισχυρότατο τότε κομμουνιστικό κόμμα αποδείχθηκαν ανυπερέβλητα εμπόδια. Το μείγμα παρέμενε εκρηκτικό για χρόνια, με τις κυβερνήσεις να διαδέχονται η μία την άλλη, ως το 1929 που η Γερμανία σαρώθηκε από το οικονομικό κραχ. Τη χρονιά εκείνη οι άνεργοι έφθασαν τα 3.000.000 και τρία χρόνια αργότερα ο αριθμός τους είχε υπερδιπλασιαστεί.

Τα στοιχεία αυτά ίσως αρκούν για να καταλάβει κανείς πώς το Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα, από το 2,6% που είχε λάβει στις βουλευτικές εκλογές του 1928, έγινε πρώτο κόμμα τρία χρόνια αργότερα, λαμβάνοντας το 43,9% των ψήφων, αν και ανίκανο μέχρι εκείνη τη στιγμή να σχηματίσει αυτοδύναμη κυβέρνηση. Το πρώτο αλλά σημαντικό βήμα είχε ήδη γίνει.

2.3. Η άνοδος του Hitler στην εξουσία

Η αποτυχία της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης να διαχειριστεί κυρίως τα τεράστια οικονομικά θέματα, έφεραν αναπόφευκτα την πτώση της και την εμφάνιση στην διακυβέρνηση της χώρας του Ναζιστικού κόμματος. Θα πρέπει να διευκρινίσουμε εδώ πως ο Hitler δεν κατέλαβε την εξουσία με πραξικόπημα, αλλά ούτε εκλέχθηκε απευθείας από τον λαό. Ο Hitler και το Ναζιστικό Κόμμα πήραν την εξουσία μέσω των νόμιμων πολιτικών διαδικασιών της Γερμανίας. Ο Hitler διορίστηκε καγκελάριος το 1933, επειδή, εκείνη την περίοδο, το Ναζιστικό Κόμμα ήταν δημοφιλές στη Γερμανία. Και το κατάφερε στηριζόμενο κατά μεγάλο βαθμό στην προπαγάνδα.

Ο Αδόλφος Χίτλερ και οι Ναζί κέρδιζαν οπαδούς μέσω των υποσχέσεών τους για τη δημιουργία μιας ισχυρής Γερμανίας. Οι Ναζί υπόσχονταν ότι θα αναστύλωναν την οικονομία και θα έδιναν ξανά δουλειές στον λαό, θα αποκαθιστούσαν τη Γερμανία ως μια μεγάλη ευρωπαϊκή, ή ακόμα και παγκόσμια, δύναμη, θα ανακτούσαν τις περιοχές που η Γερμανία είχε χάσει στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, θα δημιουργούσαν μια ισχυρή απολυταρχική γερμανική κυβέρνηση και θα ένωναν όλους τους Γερμανούς σε φυλετικό και εθνικό επίπεδο.

¹⁴ Περιοχή όπου βρίσκεται η βιομηχανική καρδιά της Γερμανίας.

Οι Ναζί εκμεταλλεύτηκαν τις ελπίδες, τους φόβους και τις προκαταλήψεις του λαού. Επίσης προσέφεραν αποδιοπομπαίους τράγους. Ισχυρίζονταν ψευδώς ότι τα προβλήματα της Γερμανίας οφείλονταν στους Εβραίους και στους Κομμουνιστές. Αυτός ο ισχυρισμός αποτελούσε μέρος της αντισημιτικής και ρατσιστικής ιδεολογίας των Ναζί.

Οι εκλογικές επιτυχίες του Ναζιστικού Κόμματος¹⁵ καθιστούσαν δύσκολη τη διακυβέρνηση της Γερμανίας χωρίς τη δική του υποστήριξη. Ο Hitler και οι Ναζί αρνούνταν να συνεργαστούν με τα υπόλοιπα πολιτικά κόμματα. Οι Hitler απαίτησε να διοριστεί καγκελάριος. Αρχικά, ο Πρόεδρος της Γερμανίας, Paul von Hindenburg¹⁶ αντιστάθηκε σε αυτήν του την απαίτηση. Αργότερα, ωστόσο, υποχώρησε και στις 30 Ιανουαρίου 1933 διόρισε τον Hitler ως Καγκελάριο της Γερμανίας.

Ο Hitler δεν έγινε δικτάτορας αμέσως μόλις ανέλαβε την εξουσία τον Ιανουάριο του 1933. Όταν έγινε καγκελάριος, το δημοκρατικό σύνταγμα της Γερμανίας βρισκόταν ακόμα σε ισχύ. Ο Hitler, ωστόσο, μεταμόρφωσε τη Γερμανία μέσω της χειραγώγησης του πολιτικού συστήματος. Ο Hitler και άλλοι ηγέτες των Ναζί χρησιμοποίησαν τους υπάρχοντες νόμους για να χειραγωγήσουν τη γερμανική δημοκρατία και να δημιουργήσουν μια δικτατορία.

Τον Αύγουστο του 1934 πέθανε ο πρόεδρος Hindenburg. Ο Hitler αυτοανακηρύχθηκε Φύρερ (αρχηγός) της Γερμανίας. Από εκείνο το σημείο και έπειτα, ο Hitler ήταν ο δικτάτορας της Γερμανίας.

Και ενώ από τα τέλη της δεκαετίας του 1920 ο κόσμος σταδιακά καταλάβαινε τις προθέσεις του Ναζιστικού κόμματος, η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή αποφάσιζε να αναθέσει στην Γερμανία τους Αγώνες του 1936.

¹⁵ Στις αρχές της δεκαετίας του 1930, οι Ναζί συνέχιζαν να κερδίζουν ψηφοφόρους. Στις κοινοβουλευτικές εκλογές του Ιουλίου του 1932, οι Ναζί κέρδισαν το 37 τοις εκατό των ψήφων. Είχαν λάβει περισσότερες ψήφους από οποιοδήποτε άλλο κόμμα. Τον Νοέμβριο του 1932 το μερίδιο ψήφων που συγκέντρωναν οι Ναζί έπεσε στο 33 τοις εκατό. Ωστόσο, αυτό το ποσοστό ψήφων παρέμενε το υψηλότερο συγκριτικά με οποιοδήποτε άλλο κόμμα.

¹⁶ Ο Paul von Hindenburg (1847-1934) ήταν Γερμανός στρατάρχης και πολιτικός. Ήταν ο δεύτερος πρόεδρος του Γερμανικού Ράιχ κατά τη διάρκεια της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης.

2.4. Άρτος και θεάματα

Η προοπτική της διεξαγωγής των Ολυμπιακών Αγώνων του 1936 από το Βερολίνο αποδείχθηκε μια πρώτης τάξεως ευκαιρία για το Ναζιστικό καθεστώς να προπαγανδίσει την πολιτική του. Άλλωστε οι αγώνες του 1936 ήταν κάτι πολύ παραπάνω από μια διαδοχή αθλητικών αναμετρήσεων. Ο χαρακτήρας τους είχε μια μείζονα πολιτική και πολιτισμική σημασία. Και για την επίτευξη των στόχων τους τι καλύτερο από την αντιστοίχιση της μεταπολεμικής γερμανικής κουλτούρας με τον πολιτισμό των αρχαίων Ελλήνων. Εφόσον ο αθλητισμός αποτελούσε αναπόσπαστο κομμάτι του ελληνικού πολιτισμού των κλασσικών χρόνων, οι Ναζί θεώρησαν πως ο αθλητισμός έπρεπε να διαδραματίσει έναν σημαντικό ρόλο στον δημιουργικό δυναμισμό που οι ίδιοι κατεύθυναν¹⁷. Οι Γερμανοί εκπρόσωποι της Άριας φυλής έπρεπε να αποδειχθούν άξιοι συνεχιστές του πνεύματος και των επιδόσεων των αρχαίων Ελλήνων αθλητών. Μάλιστα, πέρα από τις αφίσες και τα αγάλματα που διακοσμούσαν την πρότευστα της Γερμανίας πριν και κατά την διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων και τα οποία θύμιζαν έντονα τον αρχαιοελληνικό σωματότυπο, στο Βερολίνο οργανώθηκε μια έκθεση με έργα τέχνης και εκθέματα αφιερωμένα στους αρχαίους Ολυμπιακούς Αγώνες. Η έκθεση φιλοξενήθηκε στο Γερμανικό Μουσείο του Βερολίνου¹⁸ και φανέρωνε την επιθυμία του καθεστώτος να συνδυάσει συναισθηματικά την Γερμανική με την αρχαιοελληνική κουλτούρα.

Η ικανότητα του Ναζιστικού κόμματος να διοργανώνει πομπώδεις και εντυπωσιακές εκδηλώσεις ήταν γνωστή από την δεκαετία του 1920, πολύ πριν το καθεστώς αναλάβει την εξουσία της Γερμανίας. Και οι πρακτικές που χρησιμοποιούσαν δεν παρέπεμπαν τόσο πολύ στον αρχαιοελληνικό πολιτισμό – μια σύνδεση που τόσο πολύ επιδίωκαν, αλλά θύμιζε περισσότερο Ρωμαϊκές πρακτικές.

¹⁷ Mandell, R. (2004). Οι Ολυμπιακοί Αγώνες των Ναζί. Ιωάννινα: Ισνάφι. σελ. 34.

¹⁸ Η έκθεση ξεκίνησε τον Φεβρουάριο του 1935 και διήρκησε για έξι εβδομάδες. Έπειτα περιόδευσε στις μεγαλύτερες πόλεις της Γερμανίας ως τον Σεπτέμβριο του 1936.

Μούρας Γεώργιος, «"Ο ρόλος των αθλητικών διοργανώσεων στο πλαίσιο των απολυταρχισμού και της αστικής δημοκρατίας: Οι περιπτώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων του Βερολίνου και του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου του Κατάρ.»

Εικόνα 2. 2: Άγαλμα που παρίστανε αθλητές και διακοσμούσε το Βερολίνο κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1936.

Μετά την κατάληψη της εξουσίας τέτοιου είδους εκδηλώσεις έγιναν αναπόσπαστο κομμάτι της Χιτλερικής καθημερινότητας. Οι νύχτες φωτίζονταν με αναμμένες δάδες (άμεση παραπομπή στην Ολυμπιακή λαμπαδηδρομία), παρελάσεις και εμβατήρια γίνονταν και ακούγονταν όλο και πιο συχνά και όλες αυτές οι μάζες έπαιρναν το παράγγελμα από μεγάφωνα τα οποία διαμόρφωναν την νέα εθνική συνείδηση ενός ταπεινωμένου λαού¹⁹. Η κοινότητα έπαιρνε σχήμα και μορφή μέσω της ακατάπαυστης προπαγάνδας.

2.5. Οι νεωτερισμοί των Αγώνων του 1936

Είναι γενικά αποδεκτό πως οι Αγώνες που διοργανώθηκαν στο Βερολίνο ήταν οι πιο άρτιοι και επιτυχημένοι οργανωτικά στην ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων με εμφανή την επιρροή από το αρχαίο ελληνικό πνεύμα. Χαρακτηριστικό γνώρισμα της εν λόγω Ολυμπιάδας υπήρξε η έναρξη της πρώτης λαμπαδηδρομίας από το αρχαίο Στάδιο της Ολυμπίας, γεγονός που θα αποτελούσε σήμα κατατεθέν για τις επόμενες Ολυμπιάδες. Η τελετή αφής της Ολυμπιακής Φλόγας και η λαμπαδηδρομία αποτελεί φυσικά ένα ανεξίτηλο ναζιστικό αποτύπωμα στους Ολυμπιακούς Αγώνες²⁰. Η Ολυμπιακή Φλόγα ως ιδέα υπήρχε από το 1928 και τους Αγώνες στο Άμστερνταμ, όμως το όλο τελετουργικό υπήρξε έμπνευση και υλοποίηση των διοργανωτών των Αγώνων του Βερολίνου. Ο στόχος προφανής, να συνδεθεί το γερμανικό Ράιχ με την Αρχαία Ελλάδα. Άλλωστε, Γερμανοί αρχαιολόγοι είχαν αναλάβει από τον 19ο αιώνα τις ανασκαφές στον χώρο της Ολυμπίας. Αλλά και η λαμπαδηδρομία αυτή καθ' αυτή ταίριαζε με τα ιδεώδη του ναζισμού. Οι δάδες που παρέπεμπαν τόσο στον μύθο του Προμηθέα²¹ όσο και στις περιβόητες γιορτές του Ράιχ. Φυσικά η ναζιστικής εμπνεύσεως λαμπαδηδρομία κολάκευσε τη Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή που δεν είχε κανένα πρόβλημα όχι μόνο να την κρατήσει στο πρόγραμμα μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, αλλά φρόντισε να εξαργυρώσει την απήχυσή της. Και η ημεδαπή Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή δεν είχε κανένα πρόβλημα να το διατηρήσει ως ελληνικό προϊόν «αρχαίου πνεύματος αθάνατου»²².

¹⁹ Λουντζενφίχτερ, Α (2003). Από την Αθήνα (1896) στο Πεκίνο (2008): το παρασκήνιο της διεκδίκησης των Ολυμπιακών Αγώνων. Αθήνα. Καστανιώτης. σελ. 290

²⁰ <https://encyclopedia.ushmm.org/content/el/article/the-nazi-olympics-berlin-1936>. τελ. επισκ. 30/12/2022.

²¹ Στην ελληνική μυθολογία, ο Προμηθέας είναι Τιτάνας, θεός της φωτιάς. Ο Προμηθέας συνέβαλε σημαντικά στη διαμόρφωση του ανθρώπινου γένους.

²² <https://www.protagon.gr/themata/flashback/44341198066-44341198066>. τελ. επισκ. 30/12/2022.

Ένα άλλο σημείο στο οποίο καινοτόμησαν οι διοργανωτές των Ολυμπιακών Αγώνων του 1936, ήταν το γεγονός πως οι αγώνες αποτέλεσαν τους πρώτους στην ιστορία που μεταδόθηκαν τηλεοπτικά, έστω και σε κλειστό κύκλωμα. Υπεύθυνη για αυτό ήταν η Γερμανίδα κινηματογραφίστρια Leni Riefenstahl²³. Συνολικά 25 αίθουσες προβολής είχαν δημιουργηθεί στην ευρύτερη περιοχή του Βερολίνου δίνοντας τη δυνατότητα στους φιλάθλους να παρακολουθήσουν τα αγωνίσματα δωρεάν. Ήταν μια πρωτοπορία που άλλαξε τον θεσμό, καθώς η τηλεοπτική μετάδοση παγκοσμιοποίησε τους Ολυμπιακούς Αγώνες, αλλά και τα μηνύματα του Ναζιστικού καθεστώτος. Θα περνούσαν 20 χρόνια μέχρι να καταβληθούν κάποια ποσά για τηλεοπτικά δικαιώματα – συνέβη στη Μελβούρνη το 1956.

Εικόνα 2. 3: Γερμανός τεχνικός κατά την μαγνητοσκόπηση αγωνισμάτων των Ολυμπιακών Αγώνων του Βερολίνου.

²³ Η Leni Riefenstahl (1902-2003) ήταν Γερμανίδα ηθοποιός, σκηνοθέτης και φωτογράφος, η οποία έγινε διάσημη χάρη στις ταινίες προπαγάνδας που δημιούργησε για λογαριασμό της Ναζιστικής Γερμανίας. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 1936 καταγράφηκαν κινηματογραφικά στην ταινία της Olympia.

2.6. Ο ρόλος της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής

Την απόφαση για το ποια χώρα θα διοργανώσει τους Ολυμπιακούς Αγώνες την παίρνει η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή μέσω ψηφοφορίας των μελών της. Γιατί όμως η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή αποφάσισε να αναθέσει, σε μια τόσο κρίσιμη ιστορική στιγμή, την διοργάνωση των Αγώνων στην Γερμανία; Η αλήθεια είναι πως η απόφαση αυτή πάρθηκε το 1931²⁴, σχεδόν δύο χρόνια πριν το Ναζιστικό κόμμα ανέλθει στην εξουσία. Η επιλογή αυτή σηματοδότησε την επιστροφή της Γερμανίας στην διεθνή κοινότητα μετά την απομόνωσή της που ακολούθησε την ήττα της στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Η χρονική συγκυρία κατά την οποία ελήφθη η απόφαση ήταν εξαιρετικά κρίσιμη για το μέλλον των ίδιων των Αγώνων, δεδομένου ότι η παγκόσμια οικονομική κρίση που είχε ξεσπάσει στα τέλη του 1929 βρισκόταν στο αποκορύφωμά της. Παράλληλα, και στον πολιτικό τομέα υπήρχαν κλυδωνισμοί, καθώς σε πολλά κράτη είχαν επικρατήσει φασιστικά καθεστώτα²⁵. Οι 11^{οι} Ολυμπιακοί θα γίνονταν μάλιστα οι πρώτοι κατά τους οποίους μια χώρα θα απείχε για πολιτικούς λόγους²⁶.

Η συνεχής επιδείνωση των πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων είχε συνέπεια τη γιγάντωση του Εθνικοσοσιαλισμού στη Γερμανία και την άνοδο του ηγέτη του στην εξουσία τον Ιανουάριο του 1933. Ο Hitler αμέσως οραματίστηκε μια Ολυμπιάδα στην οποία θα κυριαρχούσε η ναζιστική ιδεολογία περί ανωτερότητας της άριας φυλής και άλλων ρατσιστικών αντιλήψεων σε βάρος των μαύρων, των Εβραίων και άλλων φυλετικών, εθνικών και πολιτικών ομάδων.

Οι αντιδράσεις για τις εθνικοσοσιαλιστικές αντιλήψεις του Ναζιστικού κόμματος και των οπαδών του υπήρξαν αρχικά χλιαρές, εντάθηκαν όμως όταν άρχισαν οι μαζικές διώξεις. Αντιδράσεις φυσικά υπήρξαν και για την ανάληψη της διοργάνωσης της Ολυμπιάδας, κυρίως στις Η.Π.Α. και στην Γαλλία²⁷. Οι υποσχέσεις όμως του Hitler ότι θα σεβόταν τα κυριαρχικά δικαιώματα της Δ.Ο.Ε. και γενικά του ολυμπιακού κινήματος παρέκαμψαν τις υποτονικές είναι

²⁴ Το Βερολίνο υπερίσχυσε της Βαρκελώνης στην δια αλληλογραφίας ψηφοφορία των μελών της Δ.Ο.Ε.

²⁵ Φιλίππου, Ε. (2002). Η ιστορία των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων. Αθήνα: Σαββάλας. σελ. 321.

²⁶ Σε αυτή την απόφαση οδηγήθηκε η Ιρλανδία διαμαρτυρούμενη για την απόφαση της Δ.Ο.Ε. να επιτρέψει στους αθλητές της Βορείου Ιρλανδίας να ενταχθούν στη βρετανική ομάδα.

²⁷ Ο πρόεδρος του Συνδέσμου Ερασιτεχνών Αθλητικών Συλλόγων Η.Π.Α. δικαστής Jeremiah Murphy κινητοποιήθηκε για μποϊκοτάζ των Αγώνων εξαιτίας της αντισημιτικής πολιτικής των ναζί.

η αλήθεια διαμαρτυρίες, παρόλο που είχε απαγορευτεί σε Εβραίους να αγωνιστούν με τα χρώματα της Γερμανίας.

Εικόνα 2. 4: Οι Hitler και Goebbels παρακολουθούν τους Αγώνες.

Μπορούσε εν τέλει η ΔΟΕ να άρει την απόφασή της για την διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων από ένα αυταρχικό καθεστώς; Φυσικά και μπορούσε. Και αν ήταν αργά να αναθέσει σε μια άλλη πόλη την διεξαγωγή των Ολυμπιακών αγώνων του 1936, μπορούσε κάλλιστα να τους ακυρώσει. Δεν προέβη όμως ποτέ σε μια τέτοια απόφαση. Άλλωστε πολλές από τις εγκαταστάσεις ήταν ήδη έτοιμες, καθώς στο Βερολίνο είχαν ανατεθεί οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 1916 οι οποίοι τελικά ματαιώθηκαν μετά το ξέσπασμα του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Επίσης, πολλά μέλη της πείστηκαν από τις «αγαθές προθέσεις» των διοργανωτών, άλλα εντυπωσιάστηκαν από τις εγκαταστάσεις και τις καινοτομίες που παρουσίαζαν οι Ναζί και άλλα ταυτίστηκαν με τις απόψεις τους περί αθλητικής και όχι μόνο ανωτερότητας της άριας φυλής. Το αποτέλεσμα ήταν τελικά η Ναζιστική Γερμανία να διοργανώσει τους Αγώνες και να έχει την ευκαιρία να προπαγανδίσει τις πολιτικές και ιδεολογικές απόψεις της. Άλλωστε, οι Αγώνες του 1936 δεν ήταν οι πρώτοι που διοργανώθηκαν από αυταρχικό καθεστώς. Λίγους

μήνες πριν, στις 6 Φεβρουαρίου 1936, το ίδιο Ναζιστικό καθεστώς είχε διοργανώσει τους χειμερινούς Ολυμπιακούς Αγώνες στην Βαυαρική πόλη Γκάρμις - Πατερκίρχεν, ενώ το 1934 το δεύτερο Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου διεξήχθη στην φασιστική Ιταλία του Mussolini, στενού συμμάχου του Hitler. Η διεξαγωγή μεγάλων αθλητικών διοργανώσεων από απολυταρχικά καθεστώτα δεν είναι μόνο χαρακτηριστικό της περιόδου του μεσοπολέμου. Την ίδια τακτική διακρίνουμε και μετά το τέλος του δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου με γλαφυρότερα παραδείγματα την διεξαγωγή του Παγκοσμίου Κυπέλλου ποδοσφαίρου από την Αργεντινή του Δικτάτορα Videla και τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Μόσχας από το Σοβιετικό καθεστώς.

2.7. Η περίπτωση της Λατινικής Αμερικής

Η Λατινική Αμερική υπήρξε ανέκαθεν μια περιοχή γεμάτη αντιφάσεις. Γεωγραφικά είναι δίπλα στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, πολιτικά όμως απέχει «έτη φωτός» από τον Αμερικάνικο καπιταλισμό. Και αν από την μια αποτέλεσε πρόσφορο έδαφος, μετά την λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, απόκρυψης των ναζιστών που διώκονταν για εγκλήματα πολέμου, από την άλλη στα λατινοαμερικάνικα εδάφη γεννήθηκαν αριστερά επαναστατικά κινήματα που έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην πολιτική και κοινωνική σκηνή της περιοχής κατά το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα.

Το γιατί ο σοσιαλισμός ήταν τόσο διαδεδομένος στις χώρες αυτές εξηγείται εύκολα, αν παρατηρήσει κανείς αναλυτικά την ιστορία της Λατινικής Αμερικής. Με την ανακάλυψη της Αμερικανικής ηπείρου από τον Χριστόφορο Κολόμβο ξεκίνησε και ο αποικισμός του κεντρικού και νότιου τμήματος από τους Ισπανούς και τους Πορτογάλους. Μέχρι και τον 19^ο αιώνα κατά την διάρκεια του οποίου τα κράτη της Λατινικής Αμερικής θα κερδίσουν την ανεξαρτησία τους, συντελούνταν μια συστηματική αφαίμαξη πλούτου και ανθρώπινου δυναμικού από τους Ευρωπαίους αποίκους²⁸.

Με την αποχώρηση των Ευρωπαίων, οι Η.Π.Α. προσπάθησαν να εδραιώσουν την θέση τους στην περιοχή. Στις 2 Δεκεμβρίου του 1823, ο τότε Αμερικανός πρόεδρος James Monroe²⁹

²⁸ Μουζέλης, Ν. (1987). Κοινοβουλευτισμός και εκβιομηχάνιση στην ήμι-περιφέρεια: Ελλάδα, Βαλκάνια, Λατινική Αμερική. Αθήνα: Θεμέλιο. σελ. 118.

²⁹ Ο James Monroe (1758-1831) υπήρξε ο 5^{ος} Πρόεδρος των Η.Π.Α. από το 1817 ως το 1825.

διακήρυξε απευθυνόμενος στο Κογκρέσο ότι οι ΗΠΑ δεν θα επιτρέψουν στις ευρωπαϊκές δυνάμεις να αναμιχθούν στις υποθέσεις του δυτικού ημισφαιρίου και συγκεκριμένα στη Βόρεια και Νότια Αμερική. Προειδοποίησε, επίσης, τους Ευρωπαίους να μην προσπαθήσουν να εγκαταστήσουν μοναρχικά καθεστώτα στα νέα κράτη της αμερικανικής ηπείρου, τα οποία είχαν αποκτήσει την ανεξαρτησία τους κυρίως από την Ισπανία³⁰.

Η εφαρμογή της πολιτικής αυτής επιβεβαιώθηκε σε μεγάλο βαθμό μετά τη λήξη του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, όπου μπροστά στον κίνδυνο επέκτασης του κομμουνισμού στις χώρες της Λατινικής Αμερικής και μετά την επανάσταση στην Κούβα το 1959, οι ΗΠΑ και οι μεγαλοαστικές τάξεις των προαναφερθεισών χωρών αποφάσισαν να αντιδράσουν. Τα στρατιωτικά πραξικοπήματα στις χώρες αυτές ακολουθούσαν το ένα μετά το άλλο και σε κάποιες περιπτώσεις κράτησαν και για περισσότερα από 30 χρόνια.

2.8. Viva la revolution.

Οι δεκαετίες του 1960 και 1970 αποτέλεσαν για τη Λατινική Αμερική περίοδο έντονης ριζοσπαστικοποίησης γεννώντας σε όλες τις χώρες της επαναστατικά κινήματα. Με πιο αξιοσημείωτες τις περιπτώσεις της επανάστασης της Κούβας, της εκλογής και διακυβέρνησης του Salvador Allende στη Χιλή και του κινήματος των Sandinista στην Νικαράγουα, η Λατινική Αμερική έμελλε να παίξει πρωταγωνιστικό ρόλο στο Παγκόσμιο ψυχροπολεμικό κλίμα της εποχής. Είτε θετικά, όταν αποτέλεσαν πηγή έμπνευσης αντίστασης των καταπιεσμένων λαών παγκοσμίως είτε αρνητικά, όπως στην περίπτωση των Η.Π.Α. που έκαναν τα πάντα για να ανατρέψουν τα κινήματα αυτά και να εγκαθιδρύσουν τις δικτατορίες που κατέκλυσαν την περιοχή τα επόμενα χρόνια.

Ήδη από τις αρχές του 1970 η Λατινική Αμερική θα γνωρίσει ένα κύμα αιματηρών δικτατοριών που καταπάτησαν κάθε ίχνος θεσμικής νομιμότητας, συστηματοποίησαν την κρατική τρομοκρατία και ανέλαβαν την ιδεολογική κάθαρση των λατινοαμερικάνικων κοινωνιών³¹.

³⁰ Βερεμής, Θ. (2021). Ταξίδι στη Λατινική Αμερική και σκέψεις για τους εθνικισμούς. Αθήνα: Καστανιώτη. σελ 42

³¹ <https://www.toperiodiko.gr/>. τελ. επισκ. 4/1/2023.

Τα δικτατορικά καθεστώτα της περιόδου διέφεραν από όσα είχαν επικρατήσει τις προηγούμενες δεκαετίες στην περιοχή καθώς δεν είχαν προσωρινό χαρακτήρα. Οι στρατιωτικές δυνάμεις που κατέλαβαν την εξουσία ταυτίστηκαν με το κράτος και αναζήτησαν έναν διαρκή πολιτικό ρόλο. Η δράση τους στηρίχθηκε ιδεολογικά στο Δόγμα της Εθνικής Ασφάλειας το οποίο είχε τις ρίζες του στις Η.Π.Α. και αποτελούσε τη βάση του αμερικανικού στρατιωτικού συστήματος άμυνας απέναντι στην απειλή του κομμουνισμού.

Στρατιωτικές χούντες εγκαθιδρύθηκαν σχεδόν στο σύνολο των χωρών της Λατινικής Αμερικής. Βολιβία, Ουρουγουάη, Χιλή, Περού, Ονδούρα, Ισημερινός και Αργεντινή είδαν τις εκλεγμένες από τον λαό σοσιαλιστικές κυβερνήσεις τους να παύονται από πραξικοπηματίες. Ένα από τα πιο σκληρά δικτατορικά καθεστώτα της εποχής ήταν αυτό της Αργεντινής του στρατηγού Jorge Videla.

2.9. Η Αργεντινή και το ποδόσφαιρο.

Η στρατιωτική χούντα του στρατηγού Jorge Videla πήρε την εξουσία στην Αργεντινή με πραξικόπημα το 1976, ανατρέποντας την Πρόεδρο Isabel Perón, η οποία είχε αναλάβει την εξουσία μετά τον θάνατο του συζύγου της Juan Peron, και έμεινε στην εξουσία ως τον Δεκέμβριο του 1983, σηματοδοτώντας την πιο σκοτεινή και αιματοβαμμένη περίοδο της Αργεντινικής ιστορίας. Υπολογίζεται, πως στα χρόνια της δικτατορίας του Videla περισσότεροι από 30,000 αντιφρονούντες δολοφονήθηκαν, ενώ πολλοί από αυτούς μέχρι και σήμερα θεωρούνται αγνοούμενοι, καθώς τα πτώματά τους δεν εντοπίστηκαν ποτέ.

Αμέσως μετά την βίαιη κατάληψη της εξουσίας οι στρατιωτικοί ανέλαβαν να εφαρμόσουν το σχέδιο της εθνικής αναδιοργάνωσης, το λεγόμενο *«proceso de reorganizacion nacional»*. Η οικονομική ύφεση και η πολιτική αστάθεια των αρχών της δεκαετίας του 1970, που συνδυάζονταν με δολοφονίες και λαϊκές εξεγέρσεις, έπρεπε με κάθε τρόπο να λάβουν τέλος. Και για να το επιτύχει αυτό είχε την αμέριστη ηθική και υλική συμπαράσταση των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, οι οποίες προτιμούσαν μια ακόμη στρατιωτική δικτατορία στην περιοχή παρά μια χώρα στην σφαίρα επιρροής της κομμουνιστικής Σοβιετικής Ένωσης. Μάλιστα, ο Henry Kissinger, τότε υπουργός Εξωτερικών των Η.Π.Α. βρέθηκε στην τελική έναρξη του Παγκοσμίου Κυπέλλου δηλώνοντας σίγουρος *«για το λαμπρό μέλλον της χώρας»*.

Μέσα σε αυτό το κλίμα τρομοκρατίας η δικτατορία της Αργεντινής κλήθηκε να οργανώσει το 11^ο Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου. Η αλήθεια είναι πως η διοργάνωση είχε ανατεθεί στην Αργεντινή ήδη από το 1966, πολύ πριν ο Videla ανέλθει στην εξουσία, αλλά και ουδέποτε συζητήθηκε σοβαρά η αναβολή ή η αλλαγή της χώρας διεξαγωγής των αγώνων³² όταν άρχισαν να διαφαίνονται τα πεπραγμένα της στυγεράς δικτατορίας. Πως θα μπορούσε να γίνει άλλωστε διαφορετικά όταν ακόμα και ο πάπας έστειλε από την Ρώμη την ευλογία του. Στην τελετή έναρξης ο στρατηγός Videla παρασημοφόρησε τον Joao Havelange³³ τότε πρόεδρο της FIFA και αμετανόητο υποστηρικτή του καθεστώτος στο στάδιο Monumental του Μπουένος Άιρες. Λίγα μέτρα πιο πέρα λειτουργούσε το κέντρο βασανιστηρίων και εξόντωσης στη Ναυτική Σχολή Μηχανικών³⁴. Και λίγα χιλιόμετρα παραπέρα, τα αεροπλάνα πετούσαν ζωντανούς κρατουμένους στα βάθη της θάλασσας³⁵.

Η σχέση των Αργεντίνων με τον αθλητισμό είναι έντονη. Για το ποδόσφαιρο όμως η σχέση αυτή γίνεται θρησκευτική, σχεδόν ερωτική. Κανένα άλλο σπορ δεν παθιάζει τους Λατινοαμερικάνους περισσότερο από το ποδόσφαιρο. Αυτό όμως δεν αποτελεί δικαιολογία για την άτυπη ανακωχή που πραγματοποιήθηκε την περίοδο διεξαγωγής του Παγκοσμίου Κυπέλλου, προκειμένου η εθνική ομάδα να προετοιμαστεί απρόσκοπτα για τους αγώνες. Οι Αργεντινοί έχασαν μια σπουδαία ευκαιρία να «ξεσκεπάσουν» το δολοφονικό καθεστώς και τους συμμάχους του στους ξένους δημοσιογράφους που βρέθηκαν στην χώρα για να καλύψουν τους αγώνες. Αντ' αυτού, επέτρεψαν τον Videla και το καθεστώς του να εκμεταλλευτούν στο έπακρο τους αγώνες, να προπαγανδίσουν τις ιδέες και τις θέσεις τους και εν τέλει να καπηλευτούν την κατάκτηση του τροπαίου από την εθνική ομάδα της Αργεντινής. Και κινήσεις όπως του Ολλανδού Johan Cruyff και του Γερμανού Paul Breitner, οι οποίοι αρνήθηκαν να ενσωματωθούν στις εθνικές τους ομάδες και να συμμετάσχουν στο Παγκόσμιο

³² Προτάθηκε το Παγκόσμιο Κύπελλο να μεταφερθεί στην Βραζιλία, αλλά η ηγεσία της FIFA ήταν ανένδοτη.

³³ Ο Joao Havelange (1916-2016) ήταν Βραζιλιάνος δικηγόρος, επιχειρηματίας και αθλητικός παράγοντας, που διετέλεσε πρόεδρος της FIFA για 24 χρόνια, από το 1974 ως το 1998. Ήταν ο πρώτος μη Ευρωπαίος που κατέλαβε αυτή τη θέση. Επί των ημερών του τα έσοδα της FIFA πολλαπλασιάστηκαν, καθώς προσέλκυσε επιχειρηματικούς γίγαντες ως χορηγούς, ενώ διαπραγματεύτηκε πολύ αποτελεσματικά και την πώληση των τηλεοπτικών δικαιωμάτων για τις μεταδόσεις των αγώνων του Παγκοσμίου Κυπέλλου. Ταυτόχρονα όμως, έγινε στόχος έντονων επικρίσεων και καταγγελιών για διαφθορά, κακοδιαχείριση και δωροδοκίες.

³⁴ Το κτήριο της Σχολής Μηχανικού του Πολεμικού Ναυτικού υπήρξε ένα από τα μεγαλύτερα κέντρα βασανιστηρίων της στρατιωτικής χούντας, ενώ σήμερα λειτουργεί σαν μουσείο.

³⁵ Galeano, E. (2015). Το ποδόσφαιρο στη σκιά και στο φως. Αθήνα: Πάπυρος, σελ. 189.

Μούρας Γεώργιος, «"Ο ρόλος των αθλητικών διοργανώσεων στο πλαίσιο των απολυταρχισμού και της αστικής δημοκρατίας: Οι περιπτώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων του Βερολίνου και του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου του Κατάρ.»

Κύπελλο, προσπαθώντας με αυτόν τον τρόπο να κινητοποιήσουν τον κόσμο απέναντι στη στρατιωτική δικτατορία της Αργεντινής, αποδείχθηκαν σταγόνα στον ωκεανό.

Εικόνα 2. 5: Ο στρατηγός Videla και το καθεστώς κατά την τελετή έναρξης του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου του 1978.

2.10. Συμπεράσματα κεφαλαίου

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε πως τα απολυταρχικά καθεστώτα εκείνων των δεκαετιών δεν έβλεπαν ως αυτοσκοπό την διοργάνωση μεγάλων αθλητικών γεγονότων. Όταν όμως οι συγκυρίες ή οι λάθος αποφάσεις τους επέτρεψαν να διοργανώσουν μια τέτοια, δεν έχασαν την ευκαιρία προκειμένου να προπαγανδίσουν μέσω των αγώνων πολιτικές και ιδεολογίες. Μάλιστα αποδείχθηκε πως μπορούσαν να επιτύχουν φαντασμαγορικές διοργανώσεις χωρίς να υπολογίζουν κανένα κόστος ακόμα και όταν επρόκειτο για ανθρώπινες ζωές. Και με την ανοχή των επίσημων αθλητικών οργανισμών κατάφερναν να περνούν τα δικά τους πολιτικά και κοινωνικά μηνύματα.

Το ναζιστικό κόμμα της Γερμανίας χρησιμοποίησε τους αγώνες ώστε να αποκρύψει την πραγματική του εικόνα, να προπαγανδίσει τις ιδέες του και να αποπροσανατολίσει τους αντιπάλους του από τις προετοιμασίες της πολεμικής του μηχανής, η οποία έμελλε τα επόμενα χρόνια να αιματοκυλήσει την Ευρώπη. Ο αθλητισμός χειραγωγήθηκε εις βάρος ακραίων πολιτικών και επεκτατικών επιδιώξεων.

Στην περίπτωση της Αργεντινής, η διοργάνωση του Παγκοσμίου Κυπέλλου εξυπηρετούσε δύο πλευρές. Αφενός το ίδιο το στρατιωτικό καθεστώς του δικτάτορα Videla, το οποίο μέσω της κορυφαίας αυτής διοργάνωσης ήθελε να αποκτήσει μια κάποια νομιμότητα, αφετέρου τους συμμάχους του και ειδικότερα τις Η.Π.Α., οι οποίες ήθελαν να εδραιώσουν στην περιοχή τέτοιου τύπου καθεστώτα, ως ανάχωμα στον κομμουνιστικό επεκτατισμό. Και μέσω της διοργάνωσης του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου μπορούσαν να δικαιολογήσουν την στάση τους αυτή. Αφού λοιπόν η FIFA ανέθεσε στο καθεστώς της Αργεντινής τους Αγώνες, γιατί να μην τους στηρίζουν και οι Η.Π.Α. με κάθε τρόπο.

Το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου αποτέλεσε την αρχή μιας νέας εποχής για όλες τις εμπλεκόμενες χώρες, που ορίστηκε από την παρακμή όλων των αποικιακών αυτοκρατοριών και την ταυτόχρονη άνοδο δύο υπερδυνάμεων, της Σοβιετικής Ένωσης και των Ηνωμένων Πολιτειών. Η δυτική Ευρώπη και η Ασία ξαναχτίστηκαν μέσω του Αμερικανικού Σχεδίου Μάρσαλ, ενώ η κεντρική και ανατολική Ευρώπη έπεσαν κάτω από τη σοβιετική σφαίρα επιρροής και τελικά πίσω από ένα «Σιδηρούν Παραπέτασμα». Η Ευρώπη χωρίστηκε σε ένα δυτικό μπλοκ υπό την ηγεσία των Η.Π.Α. και σε ένα ανατολικό μπλοκ υπό την ηγεσία της Σοβιετικής Ένωσης.

Μέσα σε ένα τόσο ευμετάβλητο και ασταθές γεωπολιτικό κλίμα ο αθλητισμός δεν μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστος. Χρησιμοποιήθηκε μάλιστα εντόνως, ως μέσω επίτευξης πολιτικών επιδιώξεων και άσκησης εξωτερικής πολιτικής. Και αυτό αποδεικνύεται τόσο από τις χώρες που διοργάνωσαν μεγάλες αθλητικές διοργανώσεις, όσο και από την στάση που κράτησαν οι συμμετέχοντες στις διοργανώσεις αυτές. Δεν ήταν ουσιαστικά ποτέ ανεξάρτητος και ανεπηρέαστος από εξωτερικές παρεμβάσεις. Και για αρκετά χρόνια αποτέλεσε όργανο πολιτικών σκοπιμοτήτων και πεδίο αντιπαράθεσης για εξάπλωση σφαιρών πολιτικής και ιδεολογικής επιρροής.

3. Αθλητισμός και πολιτική στην σύγχρονη κοινωνία

Στην σύγχρονη εποχή, πολλές χώρες παγκοσμίως φιλοξενούν μεγάλες αθλητικές διοργανώσεις, μεταξύ των οποίων είναι οι Ολυμπιακοί Αγώνες και το Παγκόσμιο Κύπελο Ποδοσφαίρου. Τα αθλητικά αυτά γεγονότα, όχι μόνο είναι εξαιρετικής σημασίας, αλλά θεωρούνται ίσως τα σημαντικότερα εκ των μεγαλύτερων αθλητικών διοργανώσεων. Ο λόγος για κάτι τέτοιο έγκειται στο γεγονός της συμμετοχής σε παγκόσμιο επίπεδο, όπως επίσης ότι προωθεί την ειρήνη, τη συμφιλίωση και τη συναδέλφωση των λαών. Βέβαια, σε κάποιες διοργανώσεις, οι πολιτικές σκοπιμότητες αμαύρωσαν αυτή την ουσία των αγώνων και στόχευσαν σε σκοπούς αντίθετους προς τον σεβασμό στην διαφορετικότητα και το «ευ αγωνίζεσθε», αξίες που πρεσβεύει η ευγενής αθλητική άμιλλα.

Παρά το γεγονός ότι πρόκειται για χρονικά σύντομες διοργανώσεις, διάρκειας λιγότερης του ενός μηνός, οι απαιτήσεις σε δαπάνες και επενδύσεις είναι τεράστιες. Ειδικότερα, απαιτούνται επενδύσεις τόσο για την εξυπηρέτηση των αποστολών των χωρών και των επισκεπτών, όσο και για την κατασκευή της απαραίτητης αθλητικής υποδομής. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι οι θερινοί Ολυμπιακοί Αγώνες προσελκύουν 10.000 και πλέον αθλητές, προερχόμενους από 200 και πλέον έθνη, για να συμμετάσχουν σε περισσότερα από 300 αγωνίσματα. Αναμφισβήτητα, τέτοιες διοργανώσεις επηρεάζουν πολλαπλώς τη διοργανώτρια χώρα, εξηγώντας εν μέρει τον αγώνα που δίνουν τα κράτη προκειμένου να εξασφαλίσουν την διεξαγωγή μιας μεγάλης αθλητικής διοργάνωσης.

Τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρούμε πως χώρες με αυταρχικά καθεστώτα προτιμώνται όλο και περισσότερο ώστε να διοργανώσουν μια μεγάλη αθλητική διοργάνωση. Ενδεικτικά αναφέρουμε την Κίνα στην οποία ανατέθηκαν οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2008 και η Ρωσία με το Κατάρ στις οποίες ανατέθηκαν τα δυο τελευταία Παγκόσμια Κύπελα Ποδοσφαίρου. Φαίνεται πως «λιγότερη» δημοκρατία είναι μερικές φορές καλύτερη για τη διοργάνωση ενός τόσο μεγάλου αθλητικού γεγονότος, καθώς οι αποφάσεις παίρνονται ουσιαστικά από ένα άτομο, παρακάμπτοντας έτσι κάθε μορφή γραφειοκρατίας. Επίσης, η διεξαγωγή μιας Ολυμπιάδας ή ενός Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου από μια ανεπτυγμένη δυτική χώρα δεν θα πρόσφερε περαιτέρω ανάπτυξη στο άθλημα, σε αντίθεση με τις τεράστιες και αθλητικά παρθένες αγορές της Κίνας και της Ρωσίας.

3.1. Από τον ρομαντισμό στην παγκοσμιοποίηση.

Είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο τον τρόπο με τον οποίο απολυταρχικά καθεστώτα εκμεταλλεύτηκαν την διοργάνωση σπουδαίων αθλητικών διοργανώσεων προκειμένου μέσω αυτών να εξασφαλίσουν πολιτικό όφελος. Βέβαια, η εμπλοκή της πολιτικής με τον αθλητισμό δεν είναι αποκλειστικό «προνόμιο» των αυταρχικών καθεστώτων. Σύγχρονα δημοκρατικά πολιτεύματα βρίθουν αντίστοιχων περιπτώσεων. Και αν ο τρόπος διαφέρει, η ουσία παραμένει ίδια.

Το Εθνοσοσιαλιστικό κόμμα της Γερμανίας και η στρατιωτική δικτατορία της Αργεντινής χρησιμοποίησαν τους Ολυμπιακούς και ποδοσφαιρικούς αγώνες αντίστοιχα προκειμένου να προπαγανδίσουν τις ιδέες και τις πολιτικές τους, να καλλιεργήσουν μια εικόνα νομιμότητας και να κερδίσουν χρόνο μέχρι την επίτευξη των πραγματικών τους σκοπών. Στην Δημοκρατία η ταύτιση της πολιτικής με τον αθλητισμό δεν γίνεται μόνο για προπαγανδιστικούς λόγους. Εξυπηρετεί κυρίως οικονομικούς και ψηφοφορικούς σκοπούς.

Οι δεκαετίες που ακολούθησαν μετά το τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου χαρακτηρίστηκαν ως μια περίοδος αθλητικού ρομαντισμού. Ως επί το πλείστον οι αθλητές ήταν ερασιτέχνες, η ενασχόληση με αυτόν γίνονταν στον ελεύθερο χρόνο τους και τα προς το ζην, τα εξασφάλιζε η εργασία και όχι τα λίγα, στην καλύτερη περίπτωση, χρήματα που κέρδιζαν από τους συλλόγους τους. Οι παίκτες ταυτίζονταν με τις ομάδες τους, εξελίσσονταν σε τοπικούς ήρωες και οι μεταγραφές από ένα club σε άλλο ήταν λίγες και τα ανταλλάγματα «περίεργα». Το 1981 ο Άγγλος ποδοσφαιριστής John Barnes μετακινήθηκε από την ερασιτεχνική Sudbury Court στην Λονδρέζικη Watford με αντάλλαγμα αθλητικές εμφανίσεις, ενώ το 1984 ο Gari Pallister εγκατέλειψε την Billingham Town για την Middlesbrough με αντάλλαγμα μπάλες, αθλητικό εξοπλισμό και δίχτυα για τα τέρματα.

Σήμερα, στα χρόνια του επαγγελματισμού και της παγκοσμιοποίησης τέτοιες συμφωνίες φαντάζουν γραφικές. Αθλητές³⁶ και ολόκληρες ομάδες εξαγοράζονται έναντι πολλών εκατομμυρίων, χώρες χρηματίζουν αθλητικούς και πολιτικούς παράγοντες προκειμένου να

³⁶ Οι επαγγελματίες αθλητές συγκαταλέγονται στους πλουσιότερους ανθρώπους του πλανήτη σύμφωνα με το περιοδικό Forbes.

εξασφαλίσουν μια αθλητική διοργάνωση, η ιδιότητα του φιλάθλου με αυτήν του ψηφοφόρου συγκλίνουν επικίνδυνα και αθλητικές ομάδες και οπαδοί γίνονται έρμαιο εκμετάλλευσης πολιτικών τυχοδιωκτισμών. Και μέσα σε όλα αυτά καθεστώτα όπως η Κίνα και η Ρωσία συνεχίζουν να αναλαμβάνουν το προνόμιο της διοργάνωσης μεγάλων αθλητικών διοργανώσεων, μέχρι οι υπεύθυνοι να «πέσουν από τα σύννεφα» όταν ανακαλύψουν το πραγματικό ποιόν τους.

3.2. Απόβαση στην Ευρώπη.

Το 2003 ο Ρώσος ολιγάρχης Roman Abramovich απέκτησε την ποδοσφαιρική ομάδα Chelsea του Λονδίνου, έναντι του ποσού των 140 εκατομμυρίων αγγλικών λιρών, ανοίγοντας έτσι τον δρόμο σε κάθε λογής επιχειρηματία από κάθε γωνιά του πλανήτη να επενδύσει στο ευρωπαϊκό ποδόσφαιρο, εξυπηρετώντας ο καθένας τον δικό του σκοπό. Τότε ο Abramovich έγινε δεκτός «μετά βαΐων και κλάδων» από την Αγγλική κυβέρνηση και την ποδοσφαιρική ομοσπονδία της χώρας. Όμως, δεκαεννέα χρόνια αργότερα και με αφορμή την κήρυξη πολέμου της γενέτειράς του Ρωσίας στην Ουκρανία, αποπέμφθηκε από την Αγγλία με συνοπτικές διαδικασίες. Φαίνεται πως η κόκκινη γραμμή της Βρετανικής εξωτερικής πολιτικής είναι μια γενικευμένη πολεμική σύρραξη και όχι οι υπόλοιπες αμφιλεγόμενες δραστηριότητες της ρωσικής πολιτικής ηγεσίας, με την οποία ο Abramovich έχει στενές σχέσεις.

Μούρας Γεώργιος, «"Ο ρόλος των αθλητικών διοργανώσεων στο πλαίσιο των απολυταρχισμού και της αστικής δημοκρατίας: Οι περιπτώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων του Βερολίνου και του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου του Κατάρ.»

Εικόνα 3. 1: Ο Roman Abramovic τα χρόνια της κυριαρχίας της Chelsea.

Ο πρωταρχικός στόχος κάθε επένδυσης είναι η επίτευξη οικονομικών κερδών, αυτό όμως δεν είναι απαραίτητα πάντα αυτοσκοπός. Εξετάζοντας τα πρόσφατα επιχειρηματικά εγχειρήματα στο ποδόσφαιρο, βλέπουμε αρκετές συμφωνίες όπου φαίνεται να κυριαρχούν άλλες στρατηγικές. Χώρες, εταιρείες ή ιδιώτες μπορούν να βελτιώσουν την αναγνωρισιμότητα της επωνυμίας τους ή τη δημόσια εικόνα τους μέσω της απόκτησης ενός ποδοσφαιρικού συλλόγου.

Η Γαλλική Paris Saint-Germain και η Αγγλική Manchester City θεωρούνται πρεσβευτές των χωρών των ιδιοκτητών τους, του Κατάρ και των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων αντίστοιχα. Προφανώς και οι βασιλικές οικογένειες των δύο αυτών αραβικών χωρών που κατέχουν στην ιδιοκτησία τους τις συγκεκριμένες ομάδες, δεν προέβησαν στην επένδυση αυτή για οικονομικούς λόγους. Μέσω του ευρωπαϊκού ποδοσφαίρου θέλησαν να ωραιοποιήσουν την εικόνα τους και να μειώσουν τις όλο και συχνότερες φωνές διαμαρτυρίας για τις συνθήκες ζωής στα κράτη τους.

Από την άλλη, οι αξιοσημείωτες κινεζικές επενδύσεις στο ευρωπαϊκό ποδόσφαιρο έχουν γεωπολιτικό κίνητρο, θέλοντας να επιτύχουν όσο το δυνατόν πλεονεκτικότερη πολιτική και επιχειρηματική θέση για την ταχέως αναπτυσσόμενη οικονομία τους. Η Ευρώπη θεωρείται μια τεράστια και προσοδοφόρα αγορά, ειδικά για εταιρίες που δραστηριοποιούνται στην Κίνα ή τις Η.Π.Α. και θέλουν να εισέλθουν στις ευρωπαϊκές αγορές. Επίσης, πολλές από τις

αγοραπωλησίες αυτές γίνονται και για φορολογικούς σκοπούς, καθώς για ορισμένους ιδιοκτήτες είναι επωφελές να εμπλακούν με κάποια ευρωπαϊκό club ώστε να ισοσταθμίσουν την φορολογική τους επιβάρυνση μεταξύ των κερδοφόρων εταιρειών τους και των ζημιογόνων ποδοσφαιρικών συλλόγων.

Την τελευταία εικοσαετία οι εξαγορές ευρωπαϊκών συλλόγων από ξένους επιχειρηματίες αυξάνονται με γεωμετρικό ρυθμό. Προφανώς, τα πέντε μεγάλα ευρωπαϊκά πρωταθλήματα ποδοσφαίρου³⁷ αποτελούν τις ελκυστικότερες αγορές για πιθανούς επενδυτές. Εξάιρεση αποτελεί η γερμανική Bundesliga, λόγω του κανόνα 50% +1% που έχει θεσπιστεί προκειμένου να διασφαλίζει ότι τα μέλη-μέτοχοι του συλλόγου, άρα και οι οπαδοί, θα διατηρούν τον συνολικό έλεγχο της ομάδας κατέχοντας το 51% των μετοχών, προστατεύοντας με αυτόν τον τρόπο τους συλλόγους τους από την επιρροή ξένων, κυρίως ως προς την ποδοσφαιρική κουλτούρα, επενδυτών.

Πολλές είναι οι περιπτώσεις που μπορεί να σταθεί κανείς την τελευταία αυτή εικοσαετία. Παραδοσιακά ισχυρά club άλλαξαν ιδιοκτήτες έναντι αστρονομικών ποσών. Η Manchester United πωλήθηκε στον Αμερικανό μεγιστάνα των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας Malcom Glazer έναντι του ποσού των 790 εκατομμυρίων αγγλικών λιρών, με σκοπό να αποτελέσει τον δούρειο ίππο για την είσοδο του ευρωπαϊκού ποδοσφαίρου στις Ηνωμένες Πολιτείες μέσω των συνδρομητικών καναλιών των νέων ιδιοκτητών.

Σύμφωνα με την UEFA, από το 2016, περίπου στο 70% των αγοραπωλησιών στα κορυφαία 15 ευρωπαϊκά πρωταθλήματα εμπλέκονται Κινέζοι επενδυτές. Οι τέσσερις κύριες ποδοσφαιρικές ομάδες της ευρύτερης περιοχής του Birmingham της Αγγλίας³⁸ ανήκουν όλες σε κινέζικους επιχειρηματικούς ομίλους. Όπως γίνεται εύκολα κατανοητό οι επενδύσεις αυτές στο ποδόσφαιρο έγιναν για να διευκολυνθούν και οι άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες των κινεζικών ομίλων στην περιοχή, με τον κινέζικο πληθυσμό μάλιστα να φτάνει σήμερα στο Birmingham σχεδόν τις 13,000 και συνεχίζει να αυξάνεται³⁹.

Στην Ιταλία η ποδοσφαιρική ομάδα της Roma αγοράστηκε το 2011 έναντι 70 εκατομμυρίων ευρώ από μια κοινοπραξία Αμερικανών επιχειρηματιών, οι οποίοι με την σειρά τους την

³⁷ Αγγλικό, Ισπανικό, Ιταλικό, Γερμανικό και Γαλλικό.

³⁸ Aston Villa, Wolverhampton Wanderers, West Bromwich Albion, Birmingham City.

³⁹ <https://www.ethnicity-facts-figures.service.gov.uk/summaries/chinese-ethnic-group>, τελ. επισκ. 7/1/2023.

πούλησαν το 2020 σε άλλον Αμερικανό επιχειρηματία⁴⁰ για σχεδόν 570 εκατομμύρια ευρώ. Ενώ στην Ισπανία, ο κινέζικος όμιλος Wanda Group αγόρασε το 20% της Atletico Madrid για 45 εκατομμύρια ευρώ, με τις μετοχές αυτές να έχουν ήδη πωληθεί στην ναυτιλιακή ισραηλινή εταιρία Quantum Pacific. Εύλογα γεννάται το ερώτημα ποιος παρακολουθεί την πορεία αυτού του χρήματος και πόσο νόμιμες είναι οι δραστηριότητες των διάφορων επιχειρηματικών ομίλων που εμπλέκονται τα τελευταία χρόνια με το ποδόσφαιρο. Ο κίνδυνος μετατροπής του ποδοσφαίρου σε «πλυντήριο» ξεπλύματος μαύρου χρήματος είναι περισσότερο ορατός παρά ποτέ.

Και φτάνουμε στην πιο πρόσφατη εξαγορά της αγγλικής ομάδας Newcastle United από την βασιλική οικογένεια της Σαουδικής Αραβίας. Της ίδιας οικογένειας που κατηγορείται για καταπάτηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ατομικών ελευθεριών στην χώρα της. Της ίδιας οικογένειας που έχει κατηγορηθεί για σχέσεις με τρομοκρατικές οργανώσεις. Της ίδιας οικογένειας που δολοφόνησε τον αντιφρονούντα δημοσιογράφο Jamal Khashoggi μέσα στο προξενείο της Σαουδικής Αραβίας στην Κωνσταντινούπολη. Οι ελεγκτικοί μηχανισμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του Βρετανικού κράτους, της ποδοσφαιρικής ομοσπονδίας της Αγγλίας, η FIFA και η UEFA προφανώς δεν βρήκαν για ποιον λόγο να ανακόψουν της εισροή των «πετροδολάρων» προς τον υποβαθμισμένο Αγγλικό βορρά. Και για αυτούς είναι γνωστό και από προηγούμενες παρόμοιες περιπτώσεις πως το χρήμα «ξεπλένει κάθε αμαρτία». Για το οπαδικό κίνημα της Newcastle και του αγγλικού ποδοσφαίρου γενικότερα που δέχθηκε με χλιαρές διαμαρτυρίες το νέο καθεστώς (θυμίζοντας τις αντίστοιχες χλιαρές αντιδράσεις των οπαδών στο Παγκόσμιο Κύπελλο της Αργεντινής) αποτελεί μελανό σημείο και άξιο αναφοράς.

3.3. Από πρόεδρος Πρωθυπουργός

Ο Silvio Berlusconi είναι αναμφίβολα ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες του Ιταλικού ποδοσφαίρου. Υπήρξε ιδιοκτήτης της Milan από το 1986 ως το 2017, οδηγώντας την στην κατάκτηση οχτώ πρωταθλημάτων και πέντε κυπέλων Πρωταθλητριών Ευρώπης (Champions League). Παράλληλα, είναι και μια αμφιλεγόμενη μορφή της Ιταλικής πολιτικής σκηνής. Ο Berlusconi διατέλεσε τρεις φορές Πρωθυπουργός της Ιταλίας (1994–1995, 2001–

⁴⁰ Πρόκειται για τον Dan Friedkin.

2006, 2008–2011) και αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην σχέση του με την Milan και το ποδόσφαιρο γενικότερα.

Ο Berlusconi χρησιμοποίησε την Milan ως όχημα αναγνωρισιμότητας. Η καριέρα του ως πολιτικού και ιδιοκτήτη ποδοσφαιρικού συλλόγου είναι αλληλένδετες καθώς ο Berlusconi φλέρταρε ανοιχτά με τη λαϊκή ψήφο του ποδοσφαίρου ώστε να επιτύχει τις πολιτικές του φιλοδοξίες. Όταν μάλιστα αποφάσισε να μπει στην πολιτική σκηνή το 1993, ο Berlusconi επέλεξε για όνομα του νεοσύστατου κόμματος του το δημοφιλές ποδοσφαιρικό σύνθημα «Forza Italia», μεταφέροντας τον παλμό των γηπέδων στην κεντρική πολιτική σκηνή.

Η θεαματική άνοδος του Berlusconi στην πολιτική καθημερινότητα της Ιταλίας συνδυάστηκε με την κυριαρχία της Milan εντός και εκτός συνόρων. Ο ιδιοκτήτης της εκμεταλλεύτηκε στο έπακρο τις επιτυχίες της ομάδας προκειμένου να ανέλθει στον Πρωθυπουργικό θώκο. Μάλιστα, συνήθη τακτική του ήταν κάθε φορά που δημοσκοπικά υποχωρούσε αλλά και σε χρονιές εκλογικών αναμετρήσεων, πραγματοποιούσε εντυπωσιακές μεταγραφές ποδοσφαιριστών ώστε να «ζεστάνει» τους οπαδούς-ψηφοφόρους του. Είναι λοιπόν εξαιρετικά αμφίβολο αν ο Berlusconi θα γίνονταν ποτέ πρωθυπουργός χωρίς αυτή τη σύνδεση.

Εικόνα 3. 2: Ο Silvio Berlusconi παρακολουθεί αγώνα της Milan.

Το παράδειγμα του Silvio Berlusconi που εκμεταλλεύτηκε την ενασχόλησή του με τον αθλητισμό προκειμένου να εμπλακεί με την πολιτική δεν είναι το μοναδικό. Ο George Weah,

ποδοσφαιρικός αστέρας της δεκαετίας του 1990, έγινε το 2018 Πρόεδρος της πατρίδας του Λιβερίας, ένας άλλος ποδοσφαιριστής ο Γεωργιανός Kakha Kaladze εξελέγη το 2017 δήμαρχος της πρωτεύουσας της Γεωργίας Τιφλίδας, ο Δανός πρώην αθλητής και θρυλικός προπονητής handball Ulrik Wilbek εξελέγη δήμαρχος της πόλης Viborg μετά το τέλος της προπονητικής του καριέρας και το ίδιο κατόρθωσε και ο Αμερικανός πρώην επαγγελματίας αθλητής του Basketball Kevin Johnson, ο οποίος από το 2008 ως το 2016 ήταν δήμαρχος της πόλης Sacramento της πολιτείας της California, ενώ μέχρι και σήμερα είναι δραστήριο μέλος του Δημοκρατικού κόμματος.

Αντίστοιχη περίπτωση Berlusconi στην Ελληνική πολιτική σκηνή δεν υπάρχει. Πολλοί πρώην αθλητές και προπονητές έχουν εξαργυρώσει τις αθλητικές επιτυχίες τους εξασφαλίζοντας θέση στο πολιτικό προσκήνιο της χώρας, κανένας όμως δεν επέδειξε τις ικανότητες του Ιταλού παράγοντα. Τα τελευταία χρόνια όμως οι διοικούντες της ποδοσφαιρικής ομάδας του Ολυμπιακού καταβάλουν προσπάθειες εδραίωσης στην πολιτική σκηνή της πόλης του Πειραιά⁴¹, έχοντας μάλιστα βλέψεις για περαιτέρω ανέλιξη.

Από την άλλη, η πιο χαρακτηριστική περίπτωση εκμετάλλευσης της ιδιότητας των οπαδών ως ψηφοφόρων στην Ελλάδα, συναντάται την ποδοσφαιρική σεζόν 1987-1988 όταν η Α.Ε.Λ. κέρδισε το πρωτάθλημα ποδοσφαίρου. Παραλίγο να χάσει πάντως στα χαρτιά τον τίτλο που δίκαια κατέκτησε στους αγωνιστικούς χώρους. Ένας ποδοσφαιριστής της, ο Βούλγαρος Γκεόργκι Τσίγκοφ βρέθηκε θετικός στην απαγορευμένη ουσία κοδεΐνη, με την τότε αθλητική νομοθεσία⁴² να προβλέπει μηδενισμό της υπαίτιας ομάδας⁴³. Οι αντιδράσεις ήταν μαζικές. Σχολεία και καταστήματα έκλεισαν, οι οπαδοί της Λάρισας απέκλεισαν την εθνική οδό και τη σιδηροδρομική γραμμή και αποχώρησαν μόνο όταν ο τότε υφυπουργός Αθλητισμού Σήφης Βαλυράκης και η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ που βρίσκονταν στην εξουσία⁴⁴, μην αντέχοντας το πολιτικό κόστος και εν μέσω του λεγόμενου «σκανδάλου Κοσκωτά»⁴⁵, τροποποίησε μέσα σε

⁴¹ Ο αντιπρόεδρος του Ολυμπιακού Γιάννης Μώραλης εξελέγη Δήμαρχος Πειραιά και ο πρόεδρος και μεγαλομέτοχος Βαγγέλης Μαρινάκης δημοτικός σύμβουλος του.

⁴² Άρθρο 32 του ΚΑΠ.

⁴³ <https://www.gazzetta.gr/stili/h-mixani-tou-xronou/article/735686/h-larisa-katakta-protathlima-1988>. τελ. επισκ. 5/1/2023.

⁴⁴ Βούλγαρης, Γ. (2008). Η Ελλάδα της μεταπολίτευσης, 1974-1990: Σταθερή δημοκρατία σηματοδομένη από τη μεταπολεμική ιστορία. Αθήνα: Θεμέλιο. σελ.251.

⁴⁵ Το Σκάνδαλο Κοσκωτά ήταν μεγάλο πολιτικό και οικονομικό σκάνδαλο το οποίο κυριάρχησε στην ελληνική πολιτική σκηνή κατά τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και στο ξεκίνημα της δεκαετίας του 1990. Παράλληλα σηματοδότησε, κυρίως, τον αγώνα για τον έλεγχο των Μ.Μ.Ε. και των τραπεζών. Κεντρικό πρόσωπο του

ένα βράδυ τον αθλητικό νόμο (τιμωρώντας ως υπαίτιο μόνο τον παίκτη και όχι την ομάδα), επιτρέποντας στη Λάρισα να στεφθεί πρωταθλήτρια με διαφορά 3 βαθμών από την δεύτερη ΑΕΚ.

Εν κατακλείδι, ο αθλητισμός και οι επιτυχίες εντός των αγωνιστικών χώρων αποτελούν εχέγγυο για την είσοδο στην πολιτική και την πραγματοποίηση πολιτικής καριέρας. Οι οπαδοί, οι φίλαθλοι και όσοι παρακολουθούν και ασχολούνται με κάθε τρόπο με τα σπορ είναι εκτός των άλλων και ψηφοφόροι. Και είναι πρόθυμοι να ανταμείψουν τα αθλητικά τους είδωλα με την ψήφο τους και να τους εξασφαλίσουν μια δεύτερη καριέρα στην πολιτική, μολονότι πολλοί από αυτούς δεν την αξίζουν, όχι γιατί δεν ήταν καλοί αθλητές, αλλά γιατί δεν έχουν τα στοιχειώδη προσόντα για πολιτική σταδιοδρομία.

3.4. Η περίπτωση της Ισπανίας

Η Ισπανία, επίσημα το Βασίλειο της Ισπανίας, είναι η τέταρτη μεγαλύτερη χώρα της Ευρώπης με έκταση 505,990 τ.χλμ. και πληθυσμό 47.450.795 κατοίκους, σύμφωνα με την απογραφή του 2020. Στην αρχαιότητα, η Ισπανία είχε δεχτεί πολλές εισβολές, μεταξύ των άλλων από τους Ρωμαίους και τους Φοίνικες. Κατά τον Μεσαίωνα, μεγάλο μέρος της κατείχαν οι Άραβες, που εισέβαλαν τον 8^ο αιώνα μέσω της Βορείου Αφρικής, αλλά οι Χριστιανοί ανακατέλαβαν βαθμιαία τη χώρα, η οποία ενοποιήθηκε στα τέλη του 15^{ου} αιώνα.

Κομβικό σημείο της νεότερης Ισπανικής ιστορίας αποτέλεσε η δικτατορία του στρατηγού Francisco Franco που κατέλαβε την εξουσία μετά την νίκη των εθνικιστών στον Ισπανικό εμφύλιο της περιόδου 1936-1939. Ο Franco στηρίχθηκε ανοιχτά από τη ναζιστική Γερμανία του Hitler και τη φασιστική Ιταλία του Mussolini, ενώ ο αντίπαλος Δημοκρατικός στρατός είχε τη στήριξη της Σοβιετικής Ένωσης.

Το πολιτικό εύρος των Δημοκρατικών δυνάμεων ήταν μεγάλο, από φιλελεύθερους αστούς μέχρι κομμουνιστές και αναρχικούς επαναστάτες. Η κύρια δύναμή τους βρισκόταν στις αστικές και βιομηχανικές περιοχές και σε αυτές που είχαν αυτονομιστικές τάσεις, όπως η Αστουρίας και η Καταλονία, αλλά είχαν επίσης ισχυρά ερείσματα στους ακτήμονες. Μαζί τους

σκανδάλου υπήρξε ο τραπεζίτης Γιώργος Κοσκωτάς, πλην όμως ενεπλάκησαν σ' αυτό και κορυφαία κυβερνητικά στελέχη της τότε κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ.

τάχθηκε και η εθνικιστική κυβέρνηση των Βάσκων αυτονομιστών, πράγμα παράδοξο, που οδήγησε την αριστερά στο να χαρακτηριστεί από τους εθνικιστές ως προδοτική.

Από την άλλη, οι εθνικιστές περιλάμβαναν τους περισσότερους συντηρητικούς και οπαδούς της μοναρχίας με ισχυρές καθολικές θρησκευτικές πεποιθήσεις που υποστήριζαν την καθολική εκκλησία. Οι ηγέτες τους είχαν γενικά πλουσιότερο, πιο συντηρητικό και μοναρχικό υπόβαθρο και στηρίζονταν από την τάξη των γαιοκτημόνων. Παράλληλα, η Καθολική Εκκλησία ήταν ενάντια στις φιλελεύθερες αρχές των δημοκρατικών, οι οποίες ενισχύθηκαν από το Ισπανικό Σύνταγμα του 1931⁴⁶.

Πολλοί ηγεμόνες προσπάθησαν, μέσα στην πάροδο των αιώνων, να επιβάλουν μια ενιαία κουλτούρα, αλλά οι προσπάθειες αυτές δεν ευοδώθηκαν ποτέ. Αρκετές περιφέρειες έχουν καταφέρει να διατηρήσουν έντονο το τοπικό στοιχείο. Οι Βάσκοι και οι Καταλανοί ιδιαίτερα, θεωρούν ότι αποτελούν ξεχωριστές εθνότητες με την Βαρκελώνη, την πρωτεύουσα της Καταλονίας, να ανταγωνίζεται ανοιχτά την Ισπανική πρωτεύουσα Μαδρίτη στην οικονομία, τον πολιτισμό και τον αθλητισμό.

3.5. Χώρα των Βάσκων και Καταλονία

Σύμφωνα με τη θεωρία του εθνικισμού, το έθνος πρέπει να αποτελεί τη βάση της πολιτικής τάξης. Η πολιτική ταυτότητα του ανθρώπου προκύπτει σε μεγάλο βαθμό από το έθνος και όχι το κράτος, κατάσταση από την οποία απορρέει και η, επιτακτική πολλές φορές, ανάγκη για αυτοδιάθεση των λαών. Στηριζόμενα στις αξίες αυτές, του έθνους και της αυτοδιάθεσης, πολλά αποσχιστικά κινήματα δραστηριοποιούνται εδώ και δεκαετίες στον ευρωπαϊκό χώρο, διεκδικώντας, άλλα περισσότερο ή λιγότερο ενεργά, την αυτονομία ή ακόμη και την ανεξαρτησία τους. Η Καταλονία και η Σκωτία, δεν είναι οι μοναδικές ευρωπαϊκές περιοχές με αποσχιστικά κινήματα. Η Φλάνδρα και η Βαλλονία στο Βέλγιο, η Βενετία, η Λομβαρδία και το Νότιο Τιρόλο στην Ιταλία αλλά και οι Βάσκοι στην Ισπανία είναι περιοχές με αυτονομιστικές ή και αποσχιστικές τάσεις, οι οποίες γίνονται έντονα ή όχι έκδηλες. Κατά κανόνα, οι λαοί με αποσχιστικές τάσεις φέρουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά. Η κοινή γλώσσα, η ύπαρξη κοινού εδάφους και οι κοινές μνήμες των ανθρώπων σε συνδυασμό με την

⁴⁶ Thomas, H. (1971). Ιστορία του Ισπανικού εμφυλίου πολέμου. Αθήνα: Τολίδης. σελ. 39.

αναφορά σε έναν εσωτερικό τις περισσότερες φορές αντίπαλο και την επιθυμία του έθνους για μακραίωνη παρουσία, είναι ενδεικτικά στοιχεία των λαών με αυτές τις τάσεις⁴⁷.

Οι Βάσκοι είναι μια εθνική ομάδα αυτοχθόνων που κατοικεί τη Χώρα των Βάσκων, περιοχή που εκτείνεται γεωγραφικά στα εδάφη της βόρειας Ισπανίας και της νοτιοδυτικής Γαλλίας. Μετά το τέλος του πολέμου της ισπανικής διαδοχής ενώθηκαν με την Ισπανία και έχασαν την ανεξαρτησία και την αυτονομία τους. Η επιθυμία τους να τις επανακτήσουν δεν έπαψε ποτέ να υφίσταται αλλά οι προσπάθειές τους για τον σχηματισμό δικής τους κυβέρνησης συντρίφτηκαν από την δικτατορία του Franco. Κατά τη διάρκεια του Ισπανικού Εμφυλίου οι απώλειες που υπέστησαν οι Βάσκοι υπήρξαν ιδιαίτερα μεγάλες. Οι δυσκολίες και η καταπίεση που βίωσαν δεν εξάλειψαν στο ελάχιστο την επιθυμία τους για ανεξαρτησία. Στα πλαίσια της βασκικής προσπάθειας τους για εθνική ανεξαρτησία, οι Βάσκοι ίδρυσαν την E.T.A., την Εθνικιστική και Αυτονομιστική Οργάνωση, το 1959. Αρκετά σύντομα μεταβλήθηκε σε ένοπλη οργάνωση, χωρίς ωστόσο να χάσει τον αρχικό της στόχο. Διέπραξε πλήθος δολοφονιών και έφτασε να χαρακτηριστεί από την διεθνή κοινότητα ως τρομοκρατική οργάνωση. Υπό το πρίσμα αυτού του χαρακτηρισμού, το 2011 η E.T.A. ανακοίνωσε την παύση της ένοπλης δραστηριότητάς της και οι Βάσκοι συνεχίζουν τις προσπάθειες ανεξαρτητοποίησής τους με πολιτικά μέσα⁴⁸.

Στο ίδιο μοτίβο κινείται και η περιοχή της Καταλονίας. Η Καταλανική κοινότητα υφίσταται ήδη από τον 10^ο αιώνα, εποχή κατά την οποία ήταν ήδη αρκετά ανεπτυγμένη σε οικονομικό, πολιτικό και πολιτιστικό επίπεδο. Κατά τη διάρκεια του Πολέμου της Ισπανικής Διαδοχής το 1714, η Καταλονία προσαρτήθηκε βίαια στην ισπανική επικράτεια όπου παραμένει μέχρι και σήμερα. Με το πέρασμα των αιώνων, το οικονομικό, πολιτιστικό και πολιτικό επίπεδο της Καταλονίας ήταν διακριτά ανώτερο από αυτό της υπόλοιπης Ισπανίας. Η οικονομία της στηριζόταν κυρίως στο εμπόριο, ενώ από πολιτιστική άποψη διέθετε δική της εκπαιδευτική πολιτική, σύμβολα και σημαντική καλλιτεχνική άνθηση. Ταυτόχρονα, αξιοσημείωτο είναι και το γεγονός ότι οι Καταλανοί διέθεταν από πολύ παλιά θεσμούς αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, ενώ παράλληλα έχουν σημαντική εκπροσώπηση στο Ισπανικό κοινοβούλιο

⁴⁷ Baylis J., Smith S., Owens P.(2013), Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής, Αθήνα: Εκδόσεις Επίκεντρο, σελ.550-551.

⁴⁸ Βλάχου, Σ. (2018). Τα αποσχιστικά κινήματα της Ευρώπης. [Ερευνητική εργασία Νο 9. Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών]. ΚΕΔΙΣΑ. σελ. 4.

μέχρι και σήμερα. Όλα αυτά συνδυαστικά είχαν και έχουν μέχρι και σήμερα δημιουργήσει στα μέλη της Καταλανικής κοινότητας ένα αίσθημα ανωτερότητας και αποστασιοποίησης από την υπόλοιπη Ισπανία, αλλά και ένα έντονο αίσθημα ενότητας ανάμεσα στους Καταλανούς. Το αίσθημα αυτό εκφράστηκε ποικιλοτρόπως και πολλές φορές καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας και προσωποποιήθηκε κατά κύριο λόγο μέσω του Καταλανικού εθνικισμού⁴⁹.

Όπως είναι φυσικό, μία τόσο ανεπτυγμένη και διακριτή από την υπόλοιπη χώρα κοινότητα, αντιμετώπισε πλήθος δοκιμασιών. Κατά την περίοδο της δικτατορίας του Franco, ασκήθηκε μεγάλη πίεση στους Καταλανικούς θεσμούς γενικότερα, ενώ σημαντικό ρόλο σε αυτή τη μεταχείριση έπαιξε και το ευρύτερο αριστερό πολιτικό φρόνημα των Καταλανών το οποίο ήταν εκ διαμέτρου αντίθετο με το φασιστικό ιδεώδες του Franco. Μετά την πτώση του καθεστώτος και την αποκατάσταση της δημοκρατίας, το ισχύον Ισπανικό σύνταγμα που ψηφίστηκε το 1978, απαγορεύει ρητά την απόσχιση, ενώ το 1979 υπογράφεται το καταστατικό των αυτόνομων κοινοτήτων, σύμφωνα με το οποίο οι κοινότητες της Ισπανίας μπορούσαν να διαθέτουν αυτοδιοίκηση, παραμένοντας όμως εντός του πνεύματος εθνικής ενότητας της χώρας, θεσμός που ισχύει μέχρι και σήμερα.

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, η Καταλανική εκπροσώπηση στο Ισπανικό κοινοβούλιο ήταν από αρκετά νωρίς, και συνέχισε να είναι, επαρκής. Παρόλα αυτά, το αίτημα των Καταλανών για πιο ενεργό ρόλο δεν άργησε να κάνει την εμφάνισή του και να λάβει τη θέση του ανάμεσα στους υπόλοιπους λόγους της δημιουργίας του αποσχιστικού κινήματος. Φυσικά, οι πολιτιστικοί λόγοι δεν υπολείπονται σημασίας αλλά θα μπορούσε κανείς να θεωρήσει ότι οι οικονομικοί λόγοι ήταν αυτοί που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην διόγκωση της επιθυμίας για απόσχιση. Ανέκαθεν λοιπόν, η Καταλονία ήταν εξαιρετικά οικονομικά ανεπτυγμένη, κάτι που κατάφερε στηριζόμενη κυρίως στο θαλάσσιο εμπόριο. Στη σύγχρονη εποχή, το ΑΕΠ της Καταλονίας αποτελεί σημαντικό μέρος του συνολικού ισπανικού ΑΕΠ, ενώ παράλληλα η Τράπεζα της Καταλονίας συνέβαλε σημαντικά στην ανάκαμψη της Ισπανικής οικονομίας κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Το γεγονός αυτό προκάλεσε έντονες αντιδράσεις στην Καταλανική κοινότητα καθώς έγινε κατόπιν εντολής του Ισπανού προέδρου, χωρίς να ζητηθεί η συναίνεση της κοινότητας. Όλα αυτά λειτούργησαν σωρευτικά και οδήγησαν στην γέννηση

⁴⁹ Μπουμπουγιατζόγλου Χ. (2020). Αποσχιστικά κινήματα: Οι αξιώσεις ανεξαρτησίας σε σύγχρονα κράτη της Δυτικής Ευρώπης και οι στρατηγικές αποτροπής τους: οι περιπτώσεις της Σκωτίας και της Καταλονίας. Αθήνα: Σιδέρης Ι. σελ. 225.

και την ενδυνάμωση του αποσχιστικού κινήματος της Καταλονίας το οποίο κορυφώθηκε με το δημοψήφισμα του 2014, το οποίο ακυρώθηκε εν τέλει από το Συνταγματικό Δικαστήριο της Ισπανίας αλλά και με το δημοψήφισμα του 2017 το οποίο προκάλεσε έντονες αντιδράσεις σε εθνικό αλλά και σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

3.6. Αποσχιστικές τάσεις και ποδόσφαιρο.

Το άθλημα του ποδοσφαίρου έχει αναπτύξει μια πολύπλευρη σύνδεση με πολλές πτυχές της ισπανικής κοινωνίας, δηλαδή αυτό το πολιτιστικό φαινόμενο έχει μακρά σχέση με την πολιτική, οικονομική και καλλιτεχνική ισπανική καθημερινότητα. Από την ίδρυση των πρώτων ποδοσφαιρικών συλλόγων της Ισπανίας, το άθλημα του ποδοσφαίρου έδειξε μια ισχυρή σύνδεση με τις ιστορικές και κοινωνικοπολιτικές διαμάχες της Ισπανίας. Αυτές οι συγκρούσεις έχουν γίνει ουσιαστικά μέρος του ίδιου του ιστού της Ισπανικής κοινωνίας του τρόπου με τον οποίο διαμορφώνεται η εθνική, πολιτική, πολιτισμική και ιδεολογική ταυτότητα του έθνους⁵⁰.

Μετά το τέλος του εμφυλίου πολέμου, μια από τις πρώτες εντολές του καθεστώτος του Franco ήταν να επανέλθει η κανονικότητα στην ισπανική κοινωνία και η ευκαιρία δόθηκε μέσω του αθλήματος του ποδοσφαίρου, το οποίο διαδέχθηκε τις βαθιά ριζωμένες στην Ισπανική κουλτούρα ταυρομαχίες. Το καθεστώς του Franco στηρίχθηκε στην παλιά λατινική φράση «*panem et cicense*», δηλαδή «*άρτος και θεάματα*». Μέσω αυτής της ρήσης, το δικτατορικό καθεστώς κατάλαβε ότι ο καλύτερος τρόπος για μια κυβέρνηση να ελέγχει τους ανθρώπους της ήταν να τους κρατούν χορτάτους με το ψωμί και απασχολημένους με το ποδόσφαιρο ώστε να αποσπάσουν την προσοχή τους μακριά από τις κυβερνητικές δραστηριότητες.

Όταν ο στρατηγός Franco κατέλαβε τον έλεγχο της Ισπανίας το 1939, όλη η πολιτική εξουσία στη χώρα συγκεντρώθηκε στην πρωτεύουσα Μαδρίτη. Με το τέλος του εμφυλίου, άρχισε αμέσως να ακολουθεί το σχέδιο του καθεστώτος το οποίο προέβλεπε την ένωση της Ισπανίας ως ένα ενιαίο έθνος με μία γλώσσα και έναν πολιτισμό. Απαγόρευσε αμέσως κάθε ένδειξη περιφερειακής αυτονομίας και τη χρήση οποιασδήποτε γλώσσας που δεν ήταν η καστιλιάνικη

⁵⁰ Burnes, J. (2012). *La Roja: How Soccer Conquered Spain and How Spanish Soccer Conquered the World*. New York: Nation Books. σελ. 84.

Μούρας Γεώργιος, «"Ο ρόλος των αθλητικών διοργανώσεων στο πλαίσιο των απολυταρχισμού και της αστικής δημοκρατίας: Οι περιπτώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων του Βερολίνου και του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου του Κατάρ.»

ισπανική. Ο Franco προσπάθησε λοιπόν να απαλλαγεί από όλους τους περιφερειακούς ανταγωνισμούς στην Ισπανία εκτός από έναν, το ποδόσφαιρο. Μέσω του ποδοσφαίρου θεώρησε πως θα άφηνε μια βαλβίδα εκτόνωσης των εντάσεων των καταπιεσμένων ισπανικών περιφερειών. Αλλά με την Βαρκελώνη ο δικτάτορας έκανε ένα λάθος. Καθώς οι Καταλανοί δεν είχαν πολιτικά κόμματα, ή περιφερειακή κυβέρνηση, ή οποιοδήποτε δικαίωμα να χρησιμοποιούν τη δική τους γλώσσα, έβαλαν όλη τους την πολιτιστική υπερηφάνεια στην ποδοσφαιρική ομάδα τους και σύμβολο όλης της Καταλονίας, την Barcelona. Στους αγώνες της Barcelona, οι άνθρωποι μπορούσαν να φωνάζουν στα Καταλανικά, να φορούν τα χρώματα και τα σύμβολα της Καταλονίας και να τραγουδούν παραδοσιακά τραγούδια σε μια εποχή που δεν μπορούσαν να το κάνουν πουθενά αλλού.

Εικόνα 3. 3: Καταλανικές σημαίες κατά την διάρκεια ποδοσφαιρικού αγώνα της Barcelona.

Στην τελική, οι προσπάθειες του Franco να εξαλείψει όλα τα τοπικά σύμβολα και τις γλώσσες αποδείχθηκαν μάταιες, επειδή καθ' όλη τη διάρκεια της τριανταεξάχρονης δικτατορίας του, τα μέλη των διάφορων ιστορικών εθνοτήτων διατήρησαν με κάθε κόστος τον πολιτισμό και τη γλώσσα τους. Και μεγάλο μέρος της επιτυχίας τους, ως προς τη διατήρηση της γλώσσας και του πολιτισμού τους, οφειλόταν στο γεγονός ότι μπόρεσαν να επιδείξουν δημόσια την

ακλόνητη υποστήριξή τους για την περιοχή και το έθνος τους μέσω του ποδοσφαίρου. Ο Franco το γνώριζε αυτό και φρόντισε η Real Madrid, ο σύλλογος που υποστήριζε, να μετατραπεί σε σύμβολο του καθεστώτος του. Και από τη στιγμή που το καθεστώς χρησιμοποίησε την Real Madrid ως σύμβολο της καστιγιάνικης ανωτερότητας, οι επιτυχίες εντός γηπέδου έπρεπε να διασφαλιστούν με κάθε τρόπο.

Η σχέση λοιπόν μεταξύ ποδοσφαίρου και πολιτικής, κατά τη διάρκεια της δικτατορίας του Franco, είχε κυρίως τρεις βασικές επιδιώξεις. Η πρώτη λειτουργούσε ως μέσο προώθησης των φασιστικών ιδεολογιών του καθεστώτος και προπαγάνδας. Η δεύτερη προσπαθούσε να ωραιοποιήσει την εικόνα της δικτατορίας στο εξωτερικό, μέσω των νικών της Real Madrid στα κύπελλα Ευρώπης, αλλά η τρίτη χρησιμοποιήθηκε από τις περιφέρειες ως καταλύτης για να πυροδοτήσει αντιδράσεις ενάντια στο συγκεντρωτικό καθεστώς του Franco.

3.7. Real Madrid vs Barcelona: Περισσότερο από ένας ποδοσφαιρικός αγώνας

Η αθλητική αντιπαλότητα μεταξύ των δύο ομάδων, της Real Madrid και της Barcelona, είναι αντανάκλαση της αντιπαλότητας τους σε άλλους τομείς της κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής ζωής. Η κατ' εξοχήν βιομηχανική πόλη, όπως είναι η Βαρκελώνη, και το οικονομικό και διοικητικό κέντρο και έδρα της πολιτικής εξουσίας, όπως είναι η Μαδρίτη. Η αντιπαλότητα των ποδοσφαιρικών ομάδων των δύο μεγαλύτερων πόλεων μιας χώρας είναι φυσικά κάτι συνηθισμένο. Ρώμη εναντίον Μιλάνου, Λονδίνο εναντίον Μάντσεστερ, Αθήνα εναντίον Θεσσαλονίκης. Οι πολιτικές και ιδεολογικές αντιθέσεις όμως που συναντά κανείς στο ζευγάρι Real Madrid και Barcelona αποτελούν από μόνες τους αντικείμενο μελέτης.

Η Real Madrid συνδέθηκε ιστορικά με τη μοναρχία και τον Ισπανό δικτάτορα Franco. Η Barcelona από την άλλη θεωρείται ευρέως ως όχημα για την προώθηση της Καταλανικής ανεξαρτησίας. Επιπλέον η πόλη της Βαρκελώνης δεν σταμάτησε ποτέ να αποτελεί σημαντικό καταφύγιο για τους διανοούμενους της αριστεράς, ως σύμβολο αμφισβήτησης του αυταρχισμού και υπεράσπισης των δημοκρατικών δικαιωμάτων. Η μακρόχρονη αντιπαλότητα της με την Real Madrid, την ομάδα της πρωτεύουσας πηγάζει κατά πολλούς από το γεγονός ότι η Real, θεωρείται ο κύριος εκφραστής του ισπανικού κατεστημένου.

Ήδη από τη δεκαετία του 1930, η Barcelona είχε μετατραπεί σε σύμβολο της Καταλανικής ταυτότητας, εν αντιθέσει με τις συγκεντρωτικές τάσεις της Μαδρίτης. Το 1936, όταν ο Francisco Franco ξεκίνησε το πραξικόπημα κατά της δημοκρατικής Δεύτερης Ισπανικής Δημοκρατίας, ο τότε πρόεδρος της Βαρκελώνης, Josep Sunyol, μέλος της Ρεπουμπλικανικής Αριστεράς της Καταλονίας, συνελήφθη και εκτελέστηκε χωρίς δίκη από τα στρατεύματα του Franco.

Σημείο καμψής για τις σχέσεις των δύο κορυφαίων ισπανικών ομάδων υπήρξε το έτος 1953 και η διεκδίκηση του αργεντινικού ποδοσφαιριστή Alfredo Di Stefano. Ενώ ο Di Stefano είχε συμφωνήσει αρχικά με την Barcelona, η Real Madrid χρησιμοποιώντας την πολιτική εξουσία της εποχής (δικτατορικό καθεστώς), την ισπανική ποδοσφαιρική Ομοσπονδία (που ελέγχονταν από το δικτατορικό καθεστώς), καθώς και την FIFA, κατάφερε να υφαρπάξει τον ποδοσφαιριστή και να θεμελιώσει οριστικά την αντιπαλότητα των δύο ομάδων σε πολιτικές βάσεις⁵¹.

Η μεταγραφή του Di Stefano συνέπεσε με την ανάληψη της προεδρίας της ομάδας της Μαδρίτης από τον Santiago Bernabeu. Έπειτα από τη μεταγραφή αυτή ο Bernabeu, βετεράνος του εμφυλίου πολέμου, κατά την διάρκεια του οποίου πολέμησε για τις δυνάμεις του Franco, είδε τη Real Madrid να μετατρέπεται σε κορυφαία ομάδα, όχι μόνο του ισπανικού αλλά και του ευρωπαϊκού ποδοσφαίρου. Η κυριαρχία της Real είχε σημαντικό αντίκτυπο στο ισπανικό ποδόσφαιρο και επηρέασαν τη στάση του Franco, ο οποίος συνειδητοποίησε τη σημασία της Real Madrid στην διεθνή εικόνα του καθεστώτος του. Κατά τη διάρκεια του καθεστώτος του Franco, η ομάδα της Μαδρίτης σταδιακά μετατράπηκε σε πιστό σύμμαχο της κυβέρνησης, επειδή βελτίωσε την κακή εικόνα που είχε το καθεστώς στο εξωτερικό.

Η κόντρα αυτή δεν μπορούσε να αφήσει ανεπηρέαστη ούτε και την εθνική ομάδα της Ισπανίας, με τους προσκείμενους παίκτες στην Μαδρίτη να τραγουδούν τον εθνικό ύμνο της Ισπανίας, ενώ από την άλλη, όσοι τάσσονται στο πλευρό της Βαρκελώνης να παραμένουν σιωπηλοί και να πανηγυρίζουν τις εθνικές επιτυχίες, όχι ανεμίζοντας Ισπανικές σημαίες, αλλά τα σύμβολα της Καταλονίας.

⁵¹ <https://el.wikipedia.org/wiki/alfredo.di.stefano>, τελ. επισκ. 25/1/2023.

Εικόνα 3. 4: Τα σήματα των Real Madrid και Barcelona. Στο σήμα της Real κυριαρχεί η βασιλική κορόνα, ενώ σε αυτό της Barcelona τα Καταλανικά χρώματα και σύμβολα.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε πως οι πολιτικές απόψεις που εκπροσωπούν και οι δύο ομάδες καθιστούν τη συμφιλίωση τους πρακτικά αδύνατη. Και η γουρουνοκεφαλή που πετάχτηκε στον Luis Figo⁵² (θυμίζοντας την σκηνή από την κινηματογραφική ταινία «ο νονός»), από οπαδούς της Barcelona το μαρτυρά με τον πιο γλαφυρό τρόπο.

⁵² Ο Luís Figo είναι Πορτογάλος πρώην ποδοσφαιριστής που αγωνίστηκε μεταξύ άλλων στις Barcelona και Real Madrid. Η απόφασή του να εγκαταλείψει την Βαρκελώνη και να μεταγραφεί στην Real Madrid εξόργισε τους οπαδούς της Barcelona. Όταν ο Figo αγωνίστηκε για πρώτη φορά με την φανέλα της Real στο γήπεδο της Barcelona, οι οπαδοί εκτός των άλλων αντικειμένων, του πέταξαν και το κεφάλι ενός γουρουνιού.

Εικόνα 3. 5: Η γουρουνοκεφαλή και άλλα ευτράπελα κατά την επιστροφή του Luis Figo στο Camp Nou ως παίκτης της Real Madrid.

3.8. Ποδόσφαιρο και πόλεμος.

Η έλευση του 21^{ου} αιώνα γιγάντωσε το κίνημα για την ανεξαρτητοποίηση της Καταλονίας. Και το 2010 ήταν μια χρονιά ορόσημο για τις σχέσεις μεταξύ Ισπανικής κυβέρνησης και Καταλανών. Το Ανώτατο Δικαστήριο της Ισπανίας ανέτρεψε ορισμένα κομμάτια του νέου Καθεστώτος Αυτονομίας του 2006, όπως είχαν εγκριθεί από το καταλανικό κοινοβούλιο και την ισπανική κυβέρνηση, ενώ το 2012, η Ισπανική κυβέρνηση απέρριψε το δημοσιονομικό σύμφωνο που είχε προτείνει ο πρώην πρόεδρος της Καταλονίας, Artur Mas.

Η οικονομική κρίση που επηρέασε όλο τον Ευρωπαϊκό νότο το 2008, αλλά ελάχιστα την Καταλονία, αποτέλεσε την σπίθα που αναζωπύρωσε τις φωνές για αυτονομία. Οι κάτοικοι της Καταλονίας αισθάνονταν πως η περιφέρεια τους μπορούσε να σταθεί ανεξάρτητη από την υπόλοιπη Ισπανία, η οποία ταλαντεύονταν από μεγάλα οικονομικά προβλήματα. Στο ζήτημα λοιπόν της Καταλανικής ταυτότητας έρχεται να προστεθεί και ο οικονομικός παράγοντας. Συγκριτικά με άλλες ισπανικές περιφέρειες η Καταλονία είναι μια σχετικά πλούσια περιοχή,

που συμβάλλει με 20% στο ισπανικό ΑΕΠ. Όμως η Βαρκελώνη είναι αναγκασμένη να εμβάζει κάθε χρόνο ένα υψηλό ποσό στην κεντρική κυβέρνηση στη Μαδρίτη, η οποία το διαθέτει στις φτωχότερες περιφέρειες, κυρίως του βορρά. Έτσι, πολλοί Καταλανοί θεωρούν ότι η περιοχή τους λαμβάνει από τη Μαδρίτη πολύ λιγότερα χρήματα από όσα θα δικαιούνταν για έργα υποδομής, όπως αυτοκινητόδρομοι, σιδηροδρομικές γραμμές και αεροδρόμια.

Μέσα σε ένα τέτοιο κλίμα έντονης αμφισβήτησης, το 2017 η κυβέρνηση της Καταλονίας θα προκηρύξει δημοψήφισμα για την ανεξαρτησία το οποίο όμως κηρύχτηκε αμέσως παράνομο από την ισπανική κυβέρνηση και τα συνταγματικά δικαστήρια. Παρόλα αυτά οι κάλπες θα στηθούν, με το δημοψήφισμα μάλιστα να συμπίπτει με εντός έδρας αγώνα της ποδοσφαιρικής ομάδας της Barcelona.

Το πολεμικό κλίμα που είχε δημιουργηθεί εκείνη την ημέρα, με πάνοπλους αστυνομικούς να συγκρούονται με χιλιάδες διαδηλωτές, οδήγησε στην απόφαση να διεξαχθεί ο ποδοσφαιρικός αγώνας της Barcelona χωρίς θεατές. Υπήρξε δηλαδή ο φόβος να μετατραπεί μια αθλητική αναμέτρηση σε πολιτική διαδήλωση με ανεξέλεγκτες συνέπειες. Αυτή η ταύτιση της Barcelona με την Καταλονία, αν και λεπτή, μεταβαλλόμενη, μερικές φορές ασαφής και συχνά προβληματική, είναι μέρος αυτού που δίνει στο club μια ρητά κοινωνικοπολιτική διάσταση⁵³. Συνδυάζεται, φυσικά, στο σύνθημα: «*mes que un club*», δηλαδή «περισσότερα από μια ομάδα». Και αυτό σήμαινε ότι αυτό θα ήταν πάντα κάτι περισσότερο από ένα ματς, ακόμα κι αν στο τέλος ήταν λιγότερο από ένα.

⁵³ Kuper, S. (2021). Barca: The rise and fall of the club that built modern football. London: Short Books. σελ. 249.

Εικόνα 3. 6: Το Camp Nou κατά την διάρκεια του κεκλεισμένων θυρών αγώνα με την Las Palmas την ημέρα του δημοψηφίσματος.

Αν και στην παραπάνω περίπτωση αποφεύχθηκε μια «πολεμική» σύρραξη στην Βαρκελώνη, υπάρχουν αρκετές περιπτώσεις στις οποίες μια αθλητική αναμέτρηση οδήγησε ή στάθηκε η αφορμή να ξεκινήσουν ένοπλες συγκρούσεις μεταξύ χωρών. Αυτά συμβαίνουν όταν ο αθλητισμός εμπλέκεται με την πολιτική, εξωτερική ή εσωτερική.

Το Ελ Σαλβαδόρ και η Ονδούρα ήταν δύο τυπικές λατινοαμερικάνικες χώρες στα τέλη της δεκαετίας του 1960, τις οποίες κυβερνούσαν στρατιωτικές δικτατορίες, κάτι συνηθισμένο όπως είδαμε για της χώρες της Κεντρικής και Νότιας Αμερικής εκείνης της περιόδου. Βρίσκονταν βέβαια υπό την άμεση επιρροή των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, που με την σειρά τους προωθούσαν μια κοινή κοινωνική και οικονομική πολιτική στις χώρες αυτές, ως αντίβαρο στην αυξανόμενη επιρροή της κομμουνιστικής Σοβιετικής Ένωσης στην περιοχή, όπως για παράδειγμα στην Κούβα. Το Ελ Σαλβαδόρ, με έκταση περίπου το 1/6 της Ονδούρας, ήταν αρκετά πυκνοκατοικημένο με 3.000.000 κατοίκους, ενώ η Ονδούρα, είχε μόλις 2.300.000 κατοίκους. Και οι δύο χώρες ήταν παλιές αποικίες της Ισπανίας, οι κάτοικοί τους μιλούσαν ισπανικά και ασπάζονταν στη συντριπτική τους πλειονότητα των ρωμαιοκαθολικισμό. Είχαν και άλλες ομοιότητες καθώς μαστίζονταν από φτώχεια και μεγάλες κοινωνικές ανισότητες.

Από τις αρχές του 20ου αιώνα υπήρχε ένα σταδιακό μεταναστευτικό ρεύμα από το Ελ Σαλβαδόρ προς την αραιοκατοικημένη Ονδούρα. Με την πάροδο των ετών, οι μετανάστες από τα Σαλβαδόρ έφθασαν τις 350.000 και αριθμούσαν το 15% του πληθυσμού της Ονδούρας. Η μειονότητα αυτή μάλιστα κατόρθωσε να αποκτήσει μεγάλες εκτάσεις γης στα σύνορα των δύο χωρών, προκαλώντας την αντίδραση των ντόπιων.

Το δικτατορικό καθεστώς της Ονδούρας, κάτω από την εντεινόμενη λαϊκή αντίδραση, επιχείρησε αναδασμό της γης, αλλά δεν μπορούσε να αντιπαρατεθεί με τους μεγάλους γαιοκτήμονες και τους Αμερικανούς. Έτσι, στράφηκε κατά της ακίνητης περιουσίας των μεταναστών από το Σαλβαδόρ, την οποία ουσιαστικά δήμευσε και τη μοίρασε στους ντόπιους ακτήμονες⁵⁴.

Μέσα σε αυτό το κλίμα οι ποδοσφαιρικές ομάδες των δύο χωρών θα συναντιούνταν για να διεκδικήσουν την πρόκρισή τους στην τελική φάση του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου του 1970, που θα διεξάγονταν στα γήπεδα του Μεξικού. Στις 6 Ιουνίου 1969, η Ονδούρα νίκησε το πρώτο παιχνίδι με 1-0, με γκολ που σημειώθηκε στις καθυστερήσεις. Ο Τύπος του Σαλβαδόρ άφησε υπονοούμενα για το παιχνίδι με αποτέλεσμα να ξεσπάσουν βίαια επεισόδια, που είχαν σαν αποτέλεσμα τον θάνατο μιας νεαρής κοπέλας, η οποία κρίστηκε μάρτυρας από τους συμπατριώτες της, οι οποίοι ζητούσαν εκδίκηση στον επαναληπτικό.

Στις 15 Ιουνίου, ο επαναληπτικός αγώνας έγινε στην πρωτεύουσα της χώρας του Ελ Σαλβαδόρ, κάτω από πρωτοφανή μέτρα ασφαλείας. Η τοπική ομάδα νίκησε άνετα με 3-0 και ανανέωσε τις ελπίδες της για πρόκριση, αφού θα γινόταν και τρίτο παιχνίδι σε ουδέτερο γήπεδο. Παρά τα αυστηρά μέτρα, τα επεισόδια δεν αποφεύχθηκαν. Οι οπαδοί της Ονδούρας δέχθηκαν επίθεση από ντόπιους, με το δικτατορικό καθεστώς του Ελ Σαλβαδόρ να επιρρίπτει μάλιστα την ευθύνη των επεισοδίων στους κομμουνιστές.

Στις 26 Ιουνίου, το Σαλβαδόρ διέκοψε τις διπλωματικές σχέσεις με την Ονδούρα, και την επομένη διεξήχθη και το τρίτο και καθοριστικό παιχνίδι. Το Ελ Σαλβαδόρ νίκησε με 3-2 στην παράταση και πήρε το εισιτήριο για το Μουντιάλ του Μεξικού.

Μέρα με τη μέρα η κατάσταση στα σύνορα των δύο χωρών χειροτέρευε και οι αψιμαχίες ήταν καθημερινό φαινόμενο. Τις πρωινές ώρες της 14ης Ιουλίου 1969 η αεροπορία του Ελ

⁵⁴ Καπισίνσκι, Ρ. (2002). Ο πόλεμος του ποδοσφαίρου. Αθήνα: Μεταίχμιο. σελ. 189.

Σαλβαδόρ βομβάρδισε την πρωτεύουσα της Ονδούρα, ενώ την ίδια ώρα οι χερσαίες δυνάμεις της πέρασαν τα σύνορα με την Ονδούρα. Μέχρι το βράδυ της 15ης Ιουλίου είχαν εισχωρήσει σε βάθος 8 χιλιομέτρων. Η αεροπορία της Ονδούρας με τη σειρά της είχε βομβαρδίσει τις πετρελαϊκές εγκαταστάσεις του Σαλβαδόρ.

Η σύρραξη αυτή έμεινε γνωστή στην ιστορία ως ο πόλεμος του ποδοσφαίρου, διήρκησε πέντε μέρες και κόστισε την ζωή σε 6,000 ανθρώπους. Κάτι αντίστοιχο συνέβη και τον Μάιο του 1990 στο Ζάγκρεμπ. Ο θάνατος του αυταρχικού Γιουγκοσλάβου ηγέτη Josip Broz Tito έφερε στην επιφάνεια τις εθνικιστικές διαφορές Σέρβων, Κροατών, Βόσνιων, Σλοβένων, Σκοπιανών και Μαυροβούνιων. Κι η σπίθα για την έκρηξη προέκυψε το μεσημέρι της 13ης Μαΐου στο στάδιο του Ζάγκρεμπ, έδρα της τοπικής Ντινάμο, η οποία υποδέχονταν τον Ερυθρό Αστέρα στο μεγάλο ντέρμπι του ποδοσφαιρικού πρωταθλήματος. Η συγκεκριμένη αναμέτρηση ήταν πολλά περισσότερα από μια αθλητική συνάντηση, κυρίως λόγου του τεταμένου πολιτικού κλίματος. Είχαν προηγηθεί μάλιστα οι κροατικές εκλογές, στις οποίες είχε κερδίσει η Κροατική Δημοκρατική Ένωση, που είχε ταχθεί υπέρ της ανεξαρτησίας της χώρας.

Φυσικά ποδόσφαιρο δεν παίχτηκε ποτέ, οι συγκρούσεις μεταξύ των οπαδών των δύο ομάδων ήταν λυσσαλέες, συγκρούσεις φυσικά με φόντα εθνοτικές και φυλετικές διαφορές, παρά ποδοσφαιρικές, και πολλούς να θεωρούν την «μάχη του Ζάγκρεμπ» ως την πρώτη μάχη του Γιουγκοσλαβικού εμφυλίου πολέμου. Μάλιστα σήμερα, έξω από το γήπεδο Μαξιμίρ υπάρχει επιγραφή που αναφέρει: «Για τους οπαδούς του συλλόγου, οι οποίοι ξεκίνησαν τον πόλεμο με την Σερβία, σε αυτό το μέρος, στις 13 Μαΐου 1990»⁵⁵.

3.9. Πολυεθνικές εταιρίες και αθλητισμός

Τις τελευταίες δεκαετίες έχει κάνει ιδιαίτερα αισθητή την παρουσία του στο διεθνές αθλητικό και όχι μόνο γίγνεσθαι, ένας νέος παράγοντας, αυτός των πολυεθνικών εταιριών. Ο ρόλος τους

⁵⁵ Ντινάμο Ζάγκρεμπ - Ερυθρός Αστέρας: Τριάντα χρόνια από το ντέρμπι του μίσους που άναψε το φωτίλι του εμφυλίου, ανακτήθηκε από <https://www.protothema.gr/sports/article/1005822/dinamo-zagreb-eruthros-asteras-triada-hronia-apo-to-derbi-tou-misous-pou-anapse-to-futili-tou-emfuliou/>, τελ.επισκ. 10/1/2023.

στη διαδικασία παγκοσμιοποίησης έχει αποκτήσει τη δική του δυναμική και σημασία λόγω της δραστηριότητας που αναπτύσσουν στο διεθνές περιβάλλον⁵⁶.

Ως πολυεθνικές εταιρίες μπορούν να ορισθούν οι επιχειρήσεις που έχουν κερδοσκοπικό χαρακτήρα και επιδιώκουν τη μεγιστοποίηση των κερδών τους, ενώ παράλληλα αναπτύσσουν τις κύριες δραστηριότητες τους στο πεδίο της παραγωγής και εμπορίας αγαθών ή της παροχής υπηρεσιών σε παραπάνω από μια χώρες⁵⁷.

Οι πολυεθνικές εταιρίες λοιπόν, όπως είναι αναμενόμενο, έχουν μεγάλη οικονομική ισχύ, και λόγω αυτής έχουν μεγάλη δυνατότητα άσκησης πολιτικής επιρροής τόσο σε εθνικό, όσο και σε διεθνές επίπεδο. Μπορούν να διαπραγματευτούν απευθείας με την εκάστοτε κρατική εξουσία, με στόχο βεβαίως την καλύτερη προώθηση των συμφερόντων τους.

Όπως είναι φυσικό, ο αθλητικός τομέας δεν μπορούσε να μείνει μακριά από τις επαγγελματικές δραστηριότητες των πολυεθνικών εταιριών. Η πρώτη εμπλοκή των εταιριών αυτών σε αθλητικές διοργανώσεις καταγράφεται μάλιστα κατά την αναβίωση των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων που πραγματοποιήθηκαν στην Αθήνα το 1896⁵⁸. Από τότε, οι κερδοσκοπικές εταιρίες διαδραματίζουν ένα διαρκώς αυξανόμενο σε σημασία ρόλο στον αθλητισμό, επηρεάζοντας άμεσα ή έμμεσα σημαντικές αποφάσεις που έχουν να κάνουν από την πορεία επαγγελματικών ομάδων ως την διεξαγωγή μεγάλων αθλητικών διοργανώσεων.

Ο επαγγελματικός αθλητισμός και ιδιαίτερα ο τομέας των επαγγελματικών ομάδων αποτελεί μια από τις πιο πετυχημένες βιομηχανίες παγκοσμίως. Τα έσοδα μιας επαγγελματικής αθλητικής ομάδας μπορούν να προέρχονται από ραδιοτηλεοπτικά δικαιώματα, εταιρικές χορηγίες, εμπορεύματα και εισιτήρια. Κάποια από αυτά, όπως τα ραδιοτηλεοπτικά συμβόλαια και οι χορηγίες βασίζονται σε μακροπρόθεσμες χορηγίες, κάποια άλλα, όπως τα εισιτήρια εξαρτώνται από την πίστη και το εισόδημα των φιλάθλων τους.

Μια πολυεθνική εταιρία λοιπόν η οποία έκανε μια επένδυση εκατομμυρίων, αν όχι δισεκατομμυρίων, πάνω σε ένα επαγγελματικό club, δεν είναι δυνατόν να μην «περιφρουρήσει» την επένδυση αυτή με κάθε τρόπο. Με την επιρροή της σε αθλητικούς και

⁵⁶ Archer, C. (2001). International Organizations. New York: Routledge. σελ.74.

⁵⁷ Χατζηγιάννη, Ε. (2018). Αθλητική Διακυβέρνηση: Παγκοσμιοποίηση, Διεθνής Οργάνωση και Πολιτική. Αθήνα: Ι. Σιδέρης. σελ. 147-148.

⁵⁸ Οι μεγάλες στιγμές των Αγώνων άρχισαν να καταγράφονται φωτογραφικά από την Kodak.

πολιτικούς παράγοντες έχει την δυνατότητα να εξασφαλίσει την επιτυχημένη πορεία της ομάδας, άσχετα αν αυτή την δικαιούται με βάση την εικόνα της εντός των αγωνιστικών χώρων.

Τα τελευταία χρόνια, ενισχύονται και οι φωνές διαμαρτυρίας για τον κρίσιμο ρόλο που διαδραματίζουν οι κερδοσκοπικές αυτές εταιρίες στην επιλογή της χώρας ή της πόλης που θα φιλοξενήσουν μεγάλες αθλητικές διοργανώσεις, όπως οι Ολυμπιακοί Αγώνες και το Παγκόσμιο Κύπελο Ποδοσφαίρου. Μεγάλες πληθυσμιακά χώρες όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Ρωσία, η Βραζιλία, η Κίνα έχουν κατορθώσει τα τελευταία χρόνια να αναλάβουν μια ή περισσότερες τέτοιες αθλητικές διοργανώσεις, με τον ρόλο των εταιριών αυτών στο παρασκήνιο να είναι καταλυτικός. Το μέγεθος των χωρών, το πάθος του εγχώριου πληθυσμού για τον αθλητισμό και η παρθένα αθλητική αγορά αποτελούν εχέγγυα ώστε οι εταιρίες αυτές να κατευθύνουν τους αγώνες προς αυτές τις χώρες, χρησιμοποιώντας κάθε θεμιτό ή αθέμιτο τρόπο προκειμένου να επιτύχουν τον σκοπό τους.

3.10. Κρατική επέμβαση με νόμιμο τρόπο

Ο τρόπος με τον οποίο αθλητές και ομάδες εξασφαλίζουν την απαραίτητη για την επιβίωσή τους χρηματοδότηση ποικίλει και εξαρτάται από πολλούς παράγοντες. Οι σύγχρονες λίγκες (Premier League, NBA, Champions League) έχουν προσαρμοστεί στις απαιτήσεις της παγκοσμιοποιημένης εποχής, λειτουργούν με επαγγελματικά πρότυπα και έχουν λύσει το πρόβλημα αυτό βασιζόμενες σε χορηγούς και σύγχρονες μορφές marketing. Στην πλειονότητα όμως των χωρών, και ιδιαίτερα αυτών του λεγόμενου Τρίτου Κόσμου (αθλητικού ή μη), ο αθλητισμός είναι υποχρεωμένος να στηρίζεται σε κρατικά χρήματα για την επιβίωσή του.

Η κρατική εξουσία έχει τη δυνατότητα να επεμβαίνει και να συμμετέχει στον αθλητισμό με τρεις βασικούς τρόπους:

- Με τη διεθνώς αποδεκτή πρακτική της απλής οικονομικής υποστήριξης, είτε με άμεση χρηματοδότηση από τον κρατικό προϋπολογισμό, είτε μέσω διάφορων κρατικών οργανισμών (στην Ελλάδα η χρηματοδότηση αυτή γίνεται κυρίως μέσω του Ο.Π.Α.Π. και της κρατικής Ε.Ρ.Τ.).
- Με την άμεση ή έμμεση ανάμιξη στα διοικητικά θέματα του αθλητισμού (μέσω της σχετικής νομοθεσίας και του Υπουργείου Αθλητισμού).

- Με την αξιοποίηση του αθλητισμού για προώθηση θεμάτων εξωτερικής πολιτικής.

Ο αθλητισμός παρουσιάζει έτσι και αλλιώς μεγάλο οικονομικό ενδιαφέρον, στα πλαίσια του οποίου τα αθλήματα χρηματοδοτούνται με σκοπό να επιτύχουν διεθνείς διακρίσεις (π.χ. οι αθλητικές διακρίσεις ήταν αυτοσκοπός για τις χώρες του πρώην Ανατολικού μπλοκ). Αυτό δεν σημαίνει πως τα κράτη πάντοτε και ενσυνείδητα αξιοποιούν τον αθλητισμό στην άσκηση της οικονομικής ή και εξωτερικής τους πολιτικής, ή ότι αυτός δεν μπορεί να αναπτυχθεί έξω από κυβερνητικές παρεμβάσεις, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τις επαγγελματικές λίγκες των Η.Π.Α.

Μια έκφανση του οικονομικού ενδιαφέροντος που παρουσιάζει ο αθλητισμός και μπορεί να εξηγήσει την αγωνιώδη προσπάθεια πολλών χωρών να εξασφαλίσουν την διεξαγωγή κάποιας μεγάλης αθλητικής διοργάνωσης, είναι πως οι διοργανώσεις αθλητικών εκδηλώσεων τέτοιας κλίμακας γίνονται αιτία κατασκευής δημόσιων έργων, ευνοούν το διεθνές εμπόριο, προσελκύουν θεατές και επενδυτές και η τηλεοπτική τους κάλυψη βελτιώνει τη θέση της φιλοξενούσας χώρας στην παγκόσμια οικονομία⁵⁹.

Μια χώρα η οποία κατέβαλε μεγάλη προσπάθεια προκειμένου να αναλάβει την διοργάνωση μιας σημαντικής αθλητικής διοργάνωσης είναι και η Ελλάδα, στην οποία εν τέλει ανατέθηκαν οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004. Το αγωνιστικό, το διοργανωτικό αλλά και το οικονομικό αποτύπωμα της διοργάνωσης είχε, θετικό πρόσημο. Σύμφωνα με έρευνα του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών⁶⁰ που δημοσιεύτηκε δέκα χρόνια μετά το τέλος των αγώνων, οι επενδύσεις για την ανάπτυξη των υποδομών της χώρας για τη διεξαγωγή των Αγώνων, αλλά και οι καταλυτικές επιδράσεις που είχαν οι Αγώνες στον εισερχόμενο τουρισμό και στην αύξηση της παραγωγικότητας μετά τη λήξη τους, επηρέασαν θετικά την οικονομική δραστηριότητα και την απασχόληση στην Ελλάδα. Συνυπολογίζοντας τις δημοσιές δαπάνες για την κατασκευή των Ολυμπιακών έργων, αλλά και το δημοσιονομικό όφελος, από την πρόσθετη οικονομική δραστηριότητα, αν και υπάρχουν πολλές αντίθετες απόψεις ως προς αυτό, κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας και μετά τη λήξη των Αγώνων, διαπιστώνεται ότι η διεξαγωγή των Αγώνων δεν επιβάρυνε ουσιαστικά τη δημοσιονομική θέση της χώρας. Ωστόσο, η ελλιπής αξιοποίηση της Ολυμπιακής κληρονομιάς και η αρνητική δημοσιότητα που

⁵⁹ Γαργαλιάνος, Δ. (1998). Αθλητισμός και εξωτερική πολιτική. Αθήνα: Παπαζήση. σελ.100.

⁶⁰ Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών. (2015). Το αποτύπωμα της διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 στην ελληνική οικονομία. Αθήνα.

συνοδεύει την Ελλάδα από το τέλος του 2009 περιόρισαν τόσο το ύψος, όσο και τη διάρκεια του οφέλους από τη διοργάνωση για τη χώρα.

Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν πως η κρατική προσπάθεια για ανάληψη μιας μεγάλης αθλητικής διοργάνωσης, αν αυτή γίνει οργανωμένα και με σωστό προγραμματισμό, μπορεί να εξασφαλίσει μακροχρόνια κέρδη σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής της χώρας. Αν όμως γίνει με «πλάγιους τρόπους» έχοντας κυρίως πολιτικό και όχι αθλητικό (ή ακόμα και οικονομικό) κίνητρο τότε οδηγούμαστε σε διοργανώσεις όπως η πρόσφατη του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου του Κατάρ.

3.11. Το μουντιάλ στο Κατάρ

Η επιλογή του εμιράτου του Κατάρ να διοργανώσει το Παγκόσμιο Κύπελο Ποδοσφαίρου του 2022 προξένησε από την αρχή αρκετό σκεπτικισμό. Η έκταση του Κατάρ είναι μόλις 11.637 km², σχεδόν το μισό της Πελοποννήσου, με το μεγαλύτερο μάλιστα μέρος να καλύπτεται από έρημο. Ουσιαστικά λοιπόν οι Αγώνες ανατέθηκαν στην πρωτεύουσα Ντόχα. Επίσης, η ποδοσφαιρική και γενικότερα η αθλητική κουλτούρα της χώρας είναι ανύπαρκτη. Άρα δεν μπορεί η επιλογή της συγκεκριμένης χώρας να έγινε μόνο με κριτήρια ανάπτυξης και προώθησης του αθλήματος. Μάλιστα το γεγονός πως η διοργάνωση, για κλιματολογικούς λόγους, μπορούσε να γίνει τους χειμερινούς μήνες επιβάρυνε αθλητές και ομάδες.

Μια περισσότερο ορθολογική απόφαση θα ήταν το μοντέλο της συνδιοργάνωσης των αγώνων από έναν συνασπισμό Αραβικών κρατών του Κόλπου. Άλλωστε, το συγκεκριμένο μοντέλο χρησιμοποιήθηκε το 2002 όταν ανατέθηκε η διεξαγωγή του Παγκοσμίου Κυπέλλου στην Νότια Κορέα και την Ιαπωνία από κοινού και κρίθηκε ως πετυχημένο. Οι σχέσεις όμως του Κατάρ με τις υπόλοιπες χώρες του Αραβικού Κόλπου δεν επέτρεπαν τέτοιες σκέψεις. Μάλιστα, η Σαουδική Αραβία, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, το Μπαχρέιν και η Αίγυπτος, διέκοψαν τον Ιούνιο του 2017 τις διπλωματικές σχέσεις τους με το Κατάρ, κατηγορώντας το εμιράτο ότι στήριζε ισλαμιστικές οργανώσεις, ότι συνεργαζόταν με το Ιράν και την Τουρκία και ότι

προκαλούσε ταραχές στην περιοχή⁶¹. Έτσι, μια μορφή συνδιοργάνωσης χωρίς την συμμετοχή του Κατάρ ήταν μη αποδεκτή.

Τα τελευταία χρόνια το Κατάρ χρησιμοποιεί πακτωλό χρημάτων για να επιτύχει εκεί που αποτυγχάνει η διπλωματία. Η εξαγορά πολιτικών, αθλητικών και κάθε άλλης μορφής παραγόντων προκειμένου να προωθηθεί η πολιτική ατζέντα του είναι συνήθης πρακτική του εμιράτου. Η εισβολή του Κατάρ στην Γαλλική κοινωνική ζωή είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα. Και δεν είναι μόνο η εξαγορά της Paris Saint-Germain, της δημοφιλέστερης ποδοσφαιρικής ομάδας της Γαλλίας από την βασιλική οικογένεια της Αραβικής χώρας. Την τελευταία δεκαετία η κυβέρνηση του Κατάρ έχει γίνει κάτοχος από ξενοδοχεία και καζίνο μέχρι εφημερίδες και τηλεοπτικούς σταθμούς που προβάλλουν μια «φιλτραρισμένη εικόνα» του εμιράτου στην Γαλλική και κατά συνέπεια στην Ευρωπαϊκή κοινωνία.

Αυτό όμως που προβληματίζει έντονα είναι η χρηματοδότηση του ακραίου Ισλάμ σε Ευρωπαϊκό έδαφος. Τα ίχνη της χρηματοδότησης του Ισλάμ στη Γαλλία είναι φανερά όπου, εκτός από τα περίπου 2,500 τζαμιά, υπάρχει άγνωστος αριθμός θρησκευτικών θεσμών και φροντιστηρίων, «φιλανθρωπικών» οργανώσεων, εκδοτικών οίκων και κυκλωμάτων ισλαμικής προπαγάνδας. Η Μη Κυβερνητική Οργάνωση «Qatar Charity», που πρωταγωνιστεί σ' αυτή την πολιτική, αποδείχθηκε πως δεν είναι «μη κυβερνητική», αλλά είναι υπό την επιρροή της μοναρχικής οικογένειας του Κατάρ και μέχρι το 2019, είχε χρηματοδοτήσει 8.148 επιχειρήσεις ισλαμικής προπαγάνδας στο εξωτερικό. Αν και εξαιτίας των μεταναστευτικών κοινοτήτων η Τουρκία, η Αλγερία και το Μαρόκο έχουν μεγαλύτερη επιρροή στην Ευρώπη από ό,τι το Κατάρ, το εμιράτο διαθέτει πολύ περισσότερα χρήματα τα οποία επενδύει σε «πολιτιστικά κέντρα», σε εξτρεμιστικές οργανώσεις και σε χρηματισμό μελών ομάδων πίεσης. Οι ισλαμικές χώρες με μεταναστευτικούς πληθυσμούς επηρεάζουν κοινωνικές μάζες, το Κατάρ επηρεάζει Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και άτομα σε υψηλές θέσεις.

Είναι λοιπόν ξεκάθαρο πως η επιλογή του Κατάρ δεν μπορεί να έγινε με αθλητικά κριτήρια. Επίσης ξεκάθαρος είναι και ο τρόπος με τον οποίο η χώρα του Αραβικού Κόλπου εξασφάλισε την διοργάνωση του Παγκοσμίου Κυπέλλου.

⁶¹ <https://www.iefimerida.gr/kosmos/katar-kai-saoydiki-arabia-apokatestisan-tis-sheseis-toys>, τελ. επισκ. 5/1/2023.

Ο Hitler και ο Videla δεν επιδίωξαν την διεξαγωγή μεγάλων αθλητικών διοργανώσεων. Αυτές είχαν ανατεθεί στις χώρες τους πριν αυτοί ανέλθουν στην εξουσία. Εκμεταλλεύτηκαν όμως τις συγκυρίες και φυσικά την απροθυμία των αθλητικών παραγόντων να ακυρώσουν τους αγώνες - όταν άρχισαν να διαφαίνονται οι πραγματικές επιδιώξεις των καθεστώτων τους, προκειμένου να προπαγανδίσουν την ιδεολογία τους. Τα «σύγχρονα» απολυταρχικά καθεστώτα, και στην συγκεκριμένη περίπτωση το Κατάρ, ακολουθούν διαφορετική προσέγγιση. Βλέπουν την εμπλοκή με τον αθλητισμό ως ευκαιρία ωραιοποίησης την εικόνας τους προς τα έξω. Και για να καταφέρουν να διοργανώσουν μεγάλες αθλητικές διοργανώσεις ο αλάνθαστος τρόπος είναι ο χρηματισμός και η δωροδοκία αθλητικών αξιωματούχων.

Λίγες μέρες πριν την έναρξη του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου ο υπουργός οικονομικών και αντικαγκελάριος της Γερμανίας Robert Habeck χαρακτήρισε την ανάθεση των αγώνων στο Κατάρ ως μια «τρελή ιδέα που μόνο με διαφθορά μπορεί να εξηγηθεί⁶²». Αλλά και ο Sepp Blatter, επί της προεδρίας του οποίου στην Παγκόσμια Ομοσπονδία Ποδοσφαίρου ανατέθηκαν οι αγώνες στο Κατάρ, παραδέχθηκε αργότερα, εν μέσω σκανδάλων διαφθοράς, ότι η επιλογή του εμιράτου ήταν μια κακή επιλογή. Την τελευταία δεκαπενταετία διάφοροι αξιωματούχοι, τόσο από τη FIFA όσο και από άλλους Οργανισμούς, έχουν κατηγορηθεί ότι χρηματίστηκαν προκειμένου να ανατεθεί το Μουντιάλ στο Κατάρ. Τουλάχιστον δώδεκα από τα στελέχη της FIFA που συμμετείχαν στην ψηφοφορία έχουν έκτοτε αποκλειστεί από τον Οργανισμό -συμπεριλαμβανομένου του πρώην προέδρου Blatter- ή καταγγέλθηκαν για διαφθορά. Το 2019 ο Γάλλος Michel Platini, τότε πρόεδρος της UEFA και βασικός υποψήφιος διάδοχος του Blatter, συνελήφθη στη διάρκεια έρευνας για πληρωμή 2 εκατομμυρίων δολαρίων που συνδεόταν με τις προσπάθειές του να φέρει το Παγκόσμιο Κύπελλο στο Κατάρ. Οι δυο τους αρνήθηκαν τις αιτιάσεις και τον Ιούλιο του 2021 αθώωθηκαν, ενώ μια έρευνα της FIFA το 2014 απάλλαξε τους αξιωματούχους του Κατάρ από κάθε απρεπή συμπεριφορά, επιτρέποντας τη διεξαγωγή του τουρνουά. Αλλά δυστυχώς όπου υπάρχει καπνός υπάρχει και φωτιά και το πολύ πρόσφατο σκάνδαλο διαφθοράς και χρηματισμού Ευρωβουλευτών από την Αραβική χώρα κάνει τις κατηγορίες αυτές πολύ πιστευτές.

Αγωνιστικά και διοργανωτικά το Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου μπορεί να χαρακτηριστεί πετυχημένο. Φαίνεται πως τα απολυταρχικά καθεστώτα έχουν τον τρόπο να πραγματοποιούν

⁶² <https://www.iefimerida.gr/sport/germanos-ypourgos-oikonomias-anathesi-moyntial-katar-diafthora>). τελ. επισκ.28/12/2022

πετυχημένες αθλητικές διοργανώσεις. Ωστόσο ενστάσεις για πολλά από όσα συνέβησαν στα γήπεδα του Κατάρ, ειδικά πριν καν την σέντρα του πρώτου αγώνα, έχουν ήδη διατυπωθεί πολλές φορές. Οι διοργανωτές έκαναν ό,τι περνούσε από τα χέρια τους ώστε να καλύψουν πίσω από κινήσεις ακραίου εντυπωσιασμού τα κακώς κείμενα μιας διοργάνωσης η οποία απλά επιβεβαίωσε το προφανές. Το ποδόσφαιρο είναι μια «μπίζνα» δισεκατομμυρίων όπου όλα έχουν την τιμή τους.

Μετά το τέλος του Παγκοσμίου Κυπέλλου πολλοί ήταν εκείνοι που έσπευσαν να το χαρακτηρίσουν ως το εντυπωσιακότερο της σύγχρονης ιστορίας. Όμως, παρόλα τα επιχειρήματά τους, ανεξίτηλη δεν θα μείνει η εικόνα του Lionel Messi να σηκώνει ως αρχηγός της Αργεντινής το Παγκόσμιο Κύπελο. Ανεξίτηλη θα μείνει η εικόνα του Lionel Messi να σηκώνει το Παγκόσμιο Κύπελο φορώντας την βασιλική τήβεννο του Κατάρ, σύμβολο αυταρχισμού, διαφθοράς και τυραννίας.

Μούρας Γεώργιος, «"Ο ρόλος των αθλητικών διοργανώσεων στο πλαίσιο των απολυταρχισμού και της αστικής δημοκρατίας: Οι περιπτώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων του Βερολίνου και του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου του Κατάρ.»

Εικόνα 3. 7: Η Αργεντινή είναι παγκόσμια πρωταθλήτρια και ο Lionel Messi το πανηγυρίζει φορώντας τη βασιλική τήβεννο του Κατάρ.

3.12. Συμπεράσματα κεφαλαίου.

Κάθε χώρα χρησιμοποιεί τον αθλητισμό, τις αθλητικές διοργανώσεις και τις επιτυχίες των αθλητών της για να εξυπηρετήσει τους δικούς της σκοπούς. Και ως ένα σημείο είναι κατανοητό. Μάλιστα είναι ευρέως αποδεκτό πως δεν μπορεί ο αθλητισμός να μείνει ανεπηρέαστος από κοινωνικές και πολιτικές επιρροές. Η χρησιμοποίηση όμως του αθλητισμού για προπαγάνδα και εξυπηρέτηση σκοπών ξένων προς τα αθλητικά ιδεώδη προκαλεί ζημιά στον ίδιο το θεσμό. Και μεγάλο μερίδιο ευθύνης φέρουν οι παράγοντες που το επιτρέπουν και φέρουν την ευθύνη της λήψης αποφάσεων. Είτε πρόκειται για την επιλογή της χώρας που θα φιλοξενήσει μια αθλητική διοργάνωση, είτε πρόκειται για αποκλεισμό αθλητών και χωρών από μια άλλη, βασιζόμενοι σε κριτήρια που ουδεμία σχέση έχουν με τον αθλητισμό γενικότερα. Κανένας πόλεμος δεν τελείωσε επειδή αποκλείστηκαν οι αθλητές των εμπόλεμων χωρών από ένα Παγκόσμιο Κύπελο, ή επειδή κάποιο κράτος «μπουκόταρε» μια Ολυμπιάδα.

Κυρίαρχο ρόλο στον σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο αθλητισμό κατέχει το χρήμα. Και βασική επιδίωξη όσον εμπλέκονται με οποιονδήποτε τρόπο με αυτόν είναι η επίτευξη κέρδους. Οι ομάδες είναι πλέον εταιρίες και έτσι πρέπει να λειτουργούν. Το να φτάνουμε όμως στο σημείο ολιγάρχες, καναλάρχες και Εμιράτα να γίνονται ιδιοκτήτες αθλητικών συλλόγων, για εξυπηρέτηση πολιτικών και οικονομικών φιλοδοξιών, αμαυρώνουν την ίδια την ουσία του αθλητισμού.

Αλλά και η επιλογή της χώρας που θα φιλοξενήσει κάποια μεγάλη διοργάνωση επηρεάζεται από οικονομικούς παράγοντες. Πως αλλιώς μπορεί να εξηγηθεί η επιλογή καθεστώτων ιδιαίτερος αυταρχικών ως διοργανωτών των μεγαλύτερων αθλητικών γεγονότων. Χώρες όπως η Κίνα, η Ρωσία και το Κατάρ μεταξύ άλλων, έρχονται αντιμέτωπες καθημερινά με κατηγορίες καταπάτησης ανθρωπίνων δικαιωμάτων και εφαρμογής ακραίων πολιτικών που στοχεύουν τόσο στο εσωτερικό, όσο και στο εξωτερικό. Το άνοιγμα νέων αγορών για τον αθλητισμό, από μόνο του δεν πρέπει να αποτελεί επιχείρημα.

Ο αθλητισμός ουδέποτε υπήρξε ανεξάρτητος. Σε καμία στιγμή της παγκόσμιας ιστορίας δεν μπορούμε να ισχυριστούμε πως κατάφερε να αποτινάξει την σκιά της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας από πάνω του. Στην περίοδο που ακολούθησε τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο κατόρθωσε να συμβαδίσει με αυτήν, και παράλληλα με τα πολιτικά να εξυπηρετήσει και τα συμφέροντα των ίδιων των αγώνων. Σήμερα όμως, η ισορροπία αυτή φαίνεται να έχει

Μούρας Γεώργιος, «"Ο ρόλος των αθλητικών διοργανώσεων στο πλαίσιο των απολυταρχισμού και της αστικής δημοκρατίας: Οι περιπτώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων του Βερολίνου και του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου του Κατάρ.»

κλονιστεί. Και αυτό γιατί οι ίδιοι οι άνθρωποι που λαμβάνουν τις κρίσιμες αποφάσεις για το μέλλον των αθλημάτων, είναι επιρρεπείς σε εξυπηρέτηση κάθε μορφής συμφερόντων, πέρα από αυτά που θα ευνοήσουν τους ίδιους τους αγώνες. Και αν στο παρελθόν γίνονταν πολλές φορές εν αγνοία τους αντικείμενα πολιτικών σκοπιμοτήτων, σήμερα, την εποχή της παγκόσμιας πληροφόρησης, δεν μπορούν να ισχυριστούν το ίδιο.

4. Συμπεράσματα

Λένε ότι η νίκη έχει πολλούς πατέρες αλλά η ήττα κανέναν. Στις ήττες όμως, παρατηρείται άλλος συνωστισμός: αφθονούν οι δακτυλοδεικτούμενοι υπαίτιοι. Ομοίως και οι ιδιότητές τους. Μπορεί να είναι παίκτες, προπονητές, παράγοντες, μάνατζερ οι οποίοι μέσω της ήττας ατίμωσαν την ένδοξη ιστορία μιας χώρας⁶³.

Στις 4 Ιουλίου 1998 η νεοσύστατη δημοκρατία της Κροατίας αντιμετώπιζε την Γερμανία για την φάση των προημιτελικών του Παγκοσμίου Κυπέλλου που διεξαγόταν στη Γαλλία. Αυτή ήταν και η πρώτη εμφάνιση της Κροατίας ως ανεξάρτητο κράτος σε Παγκόσμιο Κύπελο. Οι Κροάτες νίκησαν την Γερμανία με σκορ 3-0 φτάνοντας μάλιστα μέχρι τους ημιτελικούς της συγκεκριμένης διοργάνωσης. Όταν ο αρχηγός της εθνικής Γερμανίας Lothar Matthäus ρωτήθηκε για τους λόγους της ήττας, υπέδειξε ως βασικό υπαίτιο τον τότε Υπουργό Εξωτερικών της Γερμανίας Hans-Dietrich Genscher, διότι είχε υποστηρίξει σθεναρά την ανεξαρτητοποίηση του Κροατικού έθνους. Η απάντηση του Genscher δεν άργησε να έρθει, εκφράζοντας την απορία πως: «αν η Κροατία μας έβαλε τρία γκολ, μια ενιαία Γιουγκοσλαβία πόσα θα μας έβαζε;» .

Δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε πόσο σοβαρά μιλούσαν οι δύο άνδρες και πόσο πραγματικά πίστευαν αυτά που έλεγαν, η παραπάνω στιχομυθία όμως φανερώνει με τον πιο γλαφυρό τρόπο την μεγάλη και πολυδιάστατη εμπλοκή της πολιτικής και κρατικής εξουσίας στα θέματα του αθλητισμού. Και αν η εμπλοκή αυτή είναι τόσο έντονη και απροκάλυπτη σε έναν αγώνα τελικής φάσης Παγκοσμίου Κυπέλλου ποδοσφαίρου, μπορούμε να φανταστούμε τι μπορεί να γίνει σε μια εγχώρια αθλητική διοργάνωση.

Η σχέση του αθλητισμού με την εσωτερική και εξωτερική πολιτική είναι υπαρκτή, παρά τις φιλότιμες προσπάθειες της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής να πείσει για το αντίθετο. Στον Ολυμπιακό Χάρτη αναφέρεται ότι: «... η ΔΟΕ αντιτίθεται σε κάθε πολιτική ή εμπορική κατάχρηση του αθλητισμού και των αθλητών⁶⁴». Η αλήθεια είναι πως ο διαχωρισμός του αθλητισμού από την πολιτική δεν επιτρέπει στους ανθρώπους να κατανοήσουν τη δυνατότητά του για θετική επίδραση στα κοινωνικά δρώμενα του σημερινού κόσμου. Από την πρώτη

⁶³ Ελευθεράτος, Δ. (2010). Εξουσία, τι μπάλα παίζεις;. Αθήνα: Τόπος. σελ.158.

⁶⁴ Ολυμπιακός Χάρτης: Άρθρο 2, παράγραφος 9, 1994.

ημέρα της οργανωμένης παρουσίας του, ο αθλητισμός έχει συνδράμει στην επιδίωξη πολιτικών σκοπών. Οι αρχαίοι Έλληνες αξιοποίησαν τις επιτυχίες των αθλητών στους Ολυμπιακούς Αγώνες για να αυξήσουν το γόητρό τους προς τις άλλες πόλεις και να κερδίσουν την υποστήριξη των πολιτών στα εσωτερικά τους ζητήματα. Αργότερα, οι Ρωμαίοι προσέφεραν αθλητικά θεάματα για να κερδίσουν ψήφους από το εκλεκτικό σώμα και στο Μεσαίωνα οι ηγεμόνες οργάνωναν αθλητικές συναντήσεις για να επιδείξουν τη στρατιωτική τους δύναμη και να επιβληθούν στους υπηκόους τους.

Τα απολυταρχικά καθεστώτα του Μεσοπολέμου διέφεραν ως προς την εικόνα, όχι όμως ως προς τις επιδιώξεις. Στην εθνικοσοσιαλιστική Γερμανία υπήρξε μια ταύτιση των αθλητικών επιτυχιών με την ανωτερότητα της άριας φυλής. Η αθλητική νίκη θα υπαγόρευε στο υποσυνείδητο των ανθρώπων την γενικότερη υπεροχή, βιολογική και πολιτειακή. Από την άλλη στην φασιστική Ιταλία του Μουσολίνι, στενού συμμάχου της Γερμανίας, ο αθλητισμός θεωρήθηκε πως ακολουθούσε έναν παράλληλο και ταυτόσημο δρόμο με τον φασισμό. Στην Ιταλία δεν φαίνεται να υπήρξαν πρακτικές ρατσισμού, ενώ η αγάπη και η προσήλωση στο έθνος δεν πήρε μισαλλόδοξο χαρακτήρα. Έτσι και ο αθλητισμός, δρούσε ευεργετικά στους πολίτες, τους συσπείρωνε, αλλά η κύριά του επίδραση είναι ότι μούσε τους πολίτες στην έννοια της «ομάδας» και του γενικού συμφέροντος πάνω από το ατομικό, κάτι που αποκωδικοποιούνταν αναλόγως από την ιδεολογία του εκάστοτε καθεστώτος. Κύριος στόχος ήταν η νεολαία, η οποία με το πέρασμα του χρόνου θα παρήγαγε «νέους πολίτες», στα φασιστικά φυσικά πρότυπα⁶⁵.

Βέβαια, ο ορισμός και η μορφή που είχαν τα απολυταρχικά καθεστώτα την περίοδο του μεσοπολέμου, αλλά και κατά την διάρκεια των ψυχροπολεμικών χρόνων, διαφέρουν από την εικόνα που προσπαθούν να καλλιεργήσουν τα αντίστοιχα αυταρχικά καθεστώτα του 21^{ου} αιώνα. Ο απολυταρχισμός των περασμένων δεκαετιών καταλάμβανε την εξουσία κυρίως μέσω στρατιωτικών δικτατοριών, έχοντας τις περισσότερες φορές αποστολή να προστατέψει την χώρα ενάντια στην κομμουνιστική εισβολή, κατέλυε την δημοκρατία και προσπαθούσε να διατηρηθεί στην εξουσία καλλιεργώντας ένα κλίμα φόβου, ενώ παράλληλα εξόντωνε, χρησιμοποιώντας ακραίες πολλές φορές μορφές βίας, τους εσωτερικούς εχθρούς (εξαίρεση,

⁶⁵ Μαρσαρίδης, Α. (2011). Η πολιτική εκμετάλλευση του αθλητισμού από τα απολυταρχικά καθεστώτα της Ευρώπης του μεσοπολέμου. [Μεταπτυχιακή διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης]. IKEE. <http://ikee.lib.auth.gr/record/129039/files/GRI-2012-8512.pdf>.

Μούρας Γεώργιος, «"Ο ρόλος των αθλητικών διοργανώσεων στο πλαίσιο των απολυταρχισμού και της αστικής δημοκρατίας: Οι περιπτώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων του Βερολίνου και του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου του Κατάρ.»

ως προς τον τρόπο που ανέλαβε την εξουσία, αποτελεί το εθνικοσοσιαλιστικό κόμμα των ναζί, το οποίο ανήλθε στην εξουσία αξιοποιώντας τα κενά του γερμανικού συντάγματος).

Τα απολυταρχικά καθεστώτα των ημερών μας πασχίζουν να παρουσιάσουν μια κάποια δημοκρατική νομιμότητα. Άλλωστε, αν εξαιρέσεις κάποιες στρατιωτικές δικτατορίες στην Αφρική (π.χ. Σουδάν) και την νοτιοανατολική Ασία (Μυανμάρ), τα υπόλοιπα καθεστώτα ανέβηκαν στην εξουσία μέσω «δημοκρατικών» εκλογών ή έχουν μοναρχικό χαρακτήρα (Κατάρ, Σαουδική Αραβία). Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα της Ρωσίας, με τον πρόεδρο Vladimir Putin να κερδίζει κάθε εκλογική διαδικασία από το 2000, και της Τουρκίας, με τον Tayyip Erdogan να υπηρετεί είτε ως πρωθυπουργός, είτε ως πρόεδρος από το 2003. Το γεγονός επίσης ότι ο κομμουνισμός δεν φαίνεται να έχει την ίδια απήχηση με το παρελθόν, (μόνο η Κίνα έχει στην επίσημη ονομασία της τον όρο «Λαϊκή Δημοκρατία», ενώ η Ρωσία που διαδέχθηκε την Σοβιετική Ένωση, αναγνωρίζεται ως Ρωσική Ομοσπονδία) έχει αναγκάσει τα αυταρχικά καθεστώτα να στραφούν προς τον «εκδημοκρατισμό».

Σήμερα ο αθλητισμός και οι άνθρωποι που ορίζουν την τύχη του, βρίσκονται μπροστά σε ένα κρίσιμο σταυροδρόμι. Ο πλανήτης βρίσκεται σε μια περίοδο η οποία θυμίζει έντονα εκείνη του Μεσοπολέμου. Οικονομική ύφεση και πολεμικές συγκρούσεις καθορίζουν την καθημερινότητα των τελευταίων χρόνων. Και τα λάθη εκείνης της περιόδου επαναλαμβάνονται. Τα σύγχρονα απολυταρχικά καθεστώτα συνεχίζουν να απολαμβάνουν το προνόμιο διοργάνωσης σημαντικών αθλητικών διοργανώσεων, όπως είχαν κάνει η Ιταλία το 1934 και η Γερμανία το 1936. Και όχι γιατί συγκυριακά τους ανατέθηκαν, αλλά γιατί με την βοήθεια του άπλετου χρήματος τις εξαγόρασαν. Η αίσθηση είναι πως οι αθλητικοί παράγοντες με τις επιλογές τους ασκούν περισσότερο πολιτική παρά προάγουν τα συμφέροντα του αθλητισμού, θυμίζοντας έντονα τα λόγια του πρώην Πρωθυπουργού της Γαλλίας Maurice Couve de Murville: *«Πολιτική είναι η τέχνη να μοιράζεις την πίτα με τέτοιο τρόπο, ώστε ο καθένας να πιστεύει ότι πήρε το καλύτερο κομμάτι»*. Αρκεί το κομμάτι αυτό να πληρώθηκε αδρά, θα συμπλήρωνα εγώ.

5. Βιβλιογραφία

7.1. Βιβλιογραφία

- Archer, C. (2001). International Organizations. New York: Routledge.
- Baylis, J., Smith, S., Owens, P. (2013). Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής. Αθήνα: Επίκεντρο.
- Burnes, J. (2012). La Roja: How Soccer Conquered Spain and How Spanish Soccer Conquered the World. New York: Nation Books.
- Charoutot, J. (2013). Ο εθνικοσοσιαλισμός και η αρχαιότητα. Αθήνα: Πόλις.
- Galeano, E. (2015). Το ποδόσφαιρο στη σκιά και στο φως. Αθήνα: Πάπυρος.
- Hett, B (2019). Ο θάνατος της Δημοκρατίας: Η πτώση της Βαϊμάρης και η άνοδος του ναζισμού. Αθήνα. Διόπτρα.
- Kuper, S. (2021). Barca: The rise and fall of the club that built modern football. London. Short Books.
- Mandell, R. (2004). Οι Ολυμπιακοί Αγώνες των Ναζί. Ιωάννινα: Ισνάφι.
- Thomas, H. (1971). Ιστορία του Ισπανικού εμφυλίου πολέμου. Αθήνα: Τολίδης.
- Αλεξανδράτος, Θ. (2010). Η ιστορία του μουντιάλ. Αθήνα: Introbooks.
- Αριστοτέλης, (1975). Πολιτικά. Άπαντα Αρχαίων Ελλήνων Συγγραφέων. Κάκτος.
- Αυγερινός, Θ. (1989). Κοινωνιολογία του αθλητισμού. Θεσσαλονίκη: Σάλτο.
- Βερεμής, Θ. (2021). Ταξίδι στη Λατινική Αμερική και σκέψεις για τους εθνικισμούς. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Βλάχου, Σ. (2018). Τα αποσχιστικά κινήματα της Ευρώπης. [Ερευνητική εργασία Νο 9. Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών]. ΚΕΔΙΣΑ.
- Βούλγαρης, Γ. (2008). Η Ελλάδα της μεταπολίτευσης, 1974-1990: Σταθερή δημοκρατία σηματοδεδιμένη από τη μεταπολεμική ιστορία. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Γαργαλιάνος, Δ. (1998). Αθλητισμός και εξωτερική πολιτική. Αθήνα: Παπαζήση.
- Γογγάκη, Κ. (2005). Οι αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων για τον αθλητισμό. Αθήνα: Τυποθήτω.
- Δαμηλάκου, Μ. (2015). Ιστορία της Λατινικής Αμερικής: Από το τέλος της Αποικιοκρατίας μέχρι σήμερα. Αθήνα: Αιώρα.
- Ελευθεράτος, Δ. (2010). Εξουσία, τι μπάλα παίζεις;. Αθήνα: Τόπος.
- Ζαϊμάκης, Γ. & Φουρναράκη, Ε. (επιμ). (2015). Κοινωνία και αθλητισμός στην Ελλάδα: Κοινωνιολογικές και ιστορικές προσεγγίσεις. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Ζαχόπουλος, Χ. (2004). Ο πολιτισμός των γηπέδων. Αθήνα: Ιανός.
- Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών. (2015). Το αποτύπωμα της διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 στην ελληνική οικονομία. Αθήνα.
- Καπισίνσκι, Ρ. (2002). Ο πόλεμος του ποδοσφαίρου. Αθήνα: Μεταίχιμο.
- Κουρέλα, Ι. (2003). Ολυμπιακοί Αγώνες: Από την Αθήνα του 1896 στην Αθήνα του 2004. Αθήνα. Παπαζήση.
- Λουντζενφίχτερ, Α (2003). Από την Αθήνα (1896) στο Πεκίνο (2008): Το παρασκήνιο της διεκδίκησης των Ολυμπιακών Αγώνων. Αθήνα. Καστανιώτης.
- Ματσαρίδης, Α. (2011). Η πολιτική εκμετάλλευση του αθλητισμού από τα απολυταρχικά καθεστώτα της Ευρώπης του μεσοπολέμου. [Μεταπτυχιακή διατριβή,

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης]. IKEE.
<http://ikee.lib.auth.gr/record/129039/files/GRI-2012-8512.pdf>.

- Μουζέλης, Ν. (1987). Κοινοβουλευτισμός και εκβιομηχάνιση στην ήμι-περιφέρεια: Ελλάδα, Βαλκάνια, Λατινική Αμερική. Αθήνα: Θεμέλιο
- Μπουμπουγιατζόγλου Χ. (2020). Αποσχιστικά κινήματα: Οι αξιώσεις ανεξαρτησίας σε σύγχρονα κράτη της Δυτικής Ευρώπης και οι στρατηγικές αποτροπής τους: οι περιπτώσεις της Σκωτίας και της Καταλονίας. Αθήνα: Σιδέρης Ι.
- Οικονόμου, Ε. (2010). ΑΕΛ, Ιστορία μιας Βασίλισσας. Αθήνα: Μίλητος.
- Σάχας, Ν. (2009). Αρχαίοι Ολυμπιακοί Αγώνες και πολιτική. Αθήνα: Ιδιωτική έκδοση.
- Φιλίππου, Ε. (2002). Η ιστορία των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων. Αθήνα: Σαββάλας.
- Χατζηγιάνη, Ε. (2018). Αθλητική Διακυβέρνηση: Παγκοσμιοποίηση, Διεθνής Οργάνωση και Πολιτική. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

7.2. Ιστογραφία

1. Ναζιστικοί Ολυμπιακοί Αγώνες, Βερολίνο 1936, ανακτήθηκε από <https://encyclopedia.ushmm.org/content/el/article/the-nazi-olympics-berlin-1936>. τελ. επισκ. 30/12/2022.
2. Οι μύθοι των Ολυμπιακών Αγώνων του Βερολίνου, ανακτήθηκε από <https://www.protagon.gr/themata/flashback/44341198066-44341198066>. τελ. επισκ. 30/12/2022.
3. <https://www.toperiodiko.gr/>. τελ. επισκ. 4/1/2023.
4. Chinese ethnic group: facts and figures, ανακτήθηκε από <https://www.ethnicity-facts-figures.service.gov.uk/summaries/chinese-ethnic-group>. τελ. επισκ. 7/1/2023.
5. Η Λάρισα κατακτά το πρωτάθλημα το 1988, ανακτήθηκε από <https://www.gazzetta.gr/stili/h-mixani-tou-xronou/article/735686/h-larisa-katakta-protathlima-1988>. τελ. επισκ. 5/1/2023.
6. Γερμανός υπουργός Οικονομίας: «Τρελή ιδέα» η ανάθεση του Μουντιάλ στο Κατάρ -«Μόνο με διαφθορά εξηγείται» ανακτήθηκε από <https://www.iefimerida.gr/spor/germanos-ypourgos-oikonomias-anathesi-moyntial-katar-diafthora>). τελ. επισκ. 28/12/2022.
7. Κατάρ και Σαουδική Αραβία αποκατέστησαν τις σχέσεις τους -Τέλος στο μποϊκοτάζ από τις αραβικές χώρες, ανακτήθηκε από <https://www.iefimerida.gr/kosmos/katar-kai-saoydiki-arabia-apokatestisan-tis-sheseis-toys>. τελ. επισκ. 5/1/2023.
8. <https://el.wikipedia.org/wiki/alfredo.di.stefano>, τελ. επισκ. 25/1/2023.
9. Ντινάμο Ζάγκρεμπ - Ερυθρός Αστέρας: Τριάντα χρόνια από το ντέρμπι του μίσους που άναψε το φωτίλι του εμφυλίου, ανακτήθηκε από <https://www.protothema.gr/sports/article/1005822/dinamo-zagreb-eruthros-asteras-triada-hronia-apo-to-derbi-tou-misous-pou-anapse-to-futili-tou-emfuliou/>, τελ. επισκ. 10/1/2023.

Μούρας Γεώργιος, «"Ο ρόλος των αθλητικών διοργανώσεων στο πλαίσιο των απολυταρχισμού και της αστικής δημοκρατίας: Οι περιπτώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων του Βερολίνου και του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου του Κατάρ.»

Μούρας Γεώργιος, «"Ο ρόλος των αθλητικών διοργανώσεων στο πλαίσιο των απολυταρχισμού και της αστικής δημοκρατίας: Οι περιπτώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων του Βερολίνου και του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου του Κατάρ.»

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.